



●
● Vreemdetalen-
● onderwijs: een
(inter)cultureel
avontuur?

Interculturele competentie in de taalles: impressies uit een eerste verkenning in Nederland

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling



Vreemdetalenonderwijs: een (inter)cultureel avontuur?

Interculturele competentie in de taalles: impressies uit een eerste verkenning in Nederland

Daniela Fasoglio
Jos Canton

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling



Juni 2009

Verantwoording

© 2009 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

Auteurs: Daniela Fasoglio en Jos Canton

Informatie

SLO

Secretariaat Tweede Fase

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 661

Internet: www.slo.nl

E-mail: tweedefase@slo.nl

AN: 3.4519.208

Inhoud

1.	Inleiding	3
2.	Interculturele competentie: theoretische achtergronden	5
3.	Internationale projecten	9
4.	Enquête onder taaldocenten in Nederland	15
4.1	Doel en vraagstelling van het onderzoek	15
4.2	Resultaten	17
5.	Conclusies en aanbevelingen	29
6.	Literatuur	31
	Bijlage: resultaten van de enquête	33

1. Inleiding

Waarom leer je een taal? In het voortgezet onderwijs kun je antwoorden verwachten als: omdat het moet (Engels); voor het eindexamen; omdat kennis van talen nu helemaal een pre is voor het vinden van een goede baan; omdat je straks teksten in een vreemde taal voor je studie moet kunnen lezen. Maar ook: voor vakantie, of om na de middelbare school in het buitenland (tijdelijk) te gaan wonen of studeren.

Toen wij, auteurs van dit korte onderzoeksrapport, besloten talen te gaan leren, waren wij gefascineerd door de nieuwe wereld die daardoor voor ons open zou gaan: andere gewoontes, tradities, manieren van leven. En daar contact mee maken, leren kennen, begrijpen en daarmee om kunnen gaan, kortom een geweldig avontuur: de vreemde taal was de sleutel die de deur naar deze wereld voor ons zou openen.

Dat taal meer is dan een totaal aan regels opgenomen in een bepaalde systematiek, blijkt al uit bovengenoemde argumenten. Taal heb je nodig om concepten en objecten om te zetten in waarneembare tekens, woorden en zinnen, maar de relatie tussen die twee is niet direct en ook niet eenduidig. Daarover maken taalgebruikers afspraken, over taalgebruik bestaan conventies om te kunnen communiceren. Grammatica- en woordenboeken zijn leuk voor wie achter zijn bureau een taal wil leren, de betekenissen en implicaties van woorden en zinnen leer je echter alleen door deze in allerlei contexten te gebruiken.

Het kunnen leggen van relaties tussen verschillende culturen, in termen van begrip, acceptatie en waardering, noemen we interculturele competentie. Expliciet of impliciet is dit een belangrijk element bij het leren van een vreemde taal, dat daarmee veel over die culturen vertelt.

In hoeverre zijn talendocenten zich hiervan bewust? In hoeverre dwingen lesprogramma's en exameneisen tot een bijna taalkundige benadering van de vreemde taal, ten koste van de aandacht voor de interculturele aspecten van het taalgebruik? En ook: in hoeverre kan juist deze aandacht de motivatie bij de leerlingen versterken?

Met deze vragen in ons hoofd hebben wij in 2008, samen met onze collega geograaf Henk Ankoné, een bescheiden onderzoeksproject uitgevoerd waarbij wij eerst hebben verkend wat in Europa al in dit kader is gebeurd; daaruit bleek heel snel dat wij zeker niet de eersten waren die ons hiermee bezig hielden. Daarna is een digitale enquête onder talendocenten gehouden, waarvan de resultaten in deze publicatie zijn opgenomen. Doel van deze oriënterende enquête was de perceptie van het begrip interculturele competentie in de beleving van talendocenten te verkennen en een basis te leggen voor verdere interventies.

De resultaten van dit project zijn in dit onderzoeksrapport samengevat, dat als volgt is opgebouwd.

In *hoofdstuk 2* zijn enkele definities van interculturele competentie opgenomen die relevant kunnen zijn voor het talenonderwijs. Sommige daarvan hebben ook als basis gediend voor een vijftal internationale onderzoeksprojecten in Europa en Canada, die wij in *hoofdstuk 3* kort zullen beschrijven.

In *hoofdstuk 4* doen we verslag van de resultaten van de digitale enquête gehouden onder talendocenten in Nederland in het najaar van 2008. Daaruit trekken we in *hoofdstuk 5* onze eerste conclusies en doen we enkele aanbevelingen voor vervolgacties.

In de *bijlage* is de uitwerking van de resultaten van de enquête in percentages in zijn geheel opgenomen.

Wij hopen hiermee een aanzet te geven tot nader onderzoek en acties. Wij vinden interculturele competentie steeds meer een onmisbaar onderwerp op de onderwijsagenda, gezien de tijd waarin we leven: de multiculturele samenleving is een realiteit en integratie een noodzaak.

Daniela Fasoglio
Jos Canton

2. Interculturele competentie: theoretische achtergronden

In de verkennende fase van dit project hebben we eerst een kort literatuuronderzoek gedaan naar verschillende benaderingen van het begrip interculturele competentie; doel daarvan was om in kaart te brengen welke van deze modellen een werkbaar kader bieden voor uitwerkingen voor het talenonderwijs. Interculturele competentie, in het Engels ook wel *cross-cultural competence* genoemd, kent namelijk verschillende definities, in sommige gevallen ook niet helemaal met elkaar overeenkomend; dit vanwege de grote variëteit aan invalshoeken, niet alleen de linguïstische, waaruit gekozen kan worden.

Binnen de beperkingen van dit project hebben we niet de pretentie om een overzicht te bieden van alle definities en implicaties van het begrip interculturele competentie. Wat wij in dit hoofdstuk hebben samengevat, zijn de modellen en theorieën die de kaders van ons project hebben gevormd en het uitgangspunt zijn geweest voor de ontwikkeling van de enquête en de verwerking van de resultaten.

In de laatste jaren heeft interculturele competentie vrij veel aandacht gekregen in veel onderzoek buiten Europa, vooral binnen bredere contexten als nationaal taalbeleid, integratie van minderheden, positie van minderheidstalen versus de officiële taal van een land en taal als onderdeel van een multiculturele samenleving.

De Nederlandse hoogleraar en organisatiepsycholoog **Geert Hofstede** heeft grote internationale bekendheid verworven dankzij zijn pionierswerk over organisatieculturen. Hij beseftte dat het kunnen omgaan met culturele diversiteit een belangrijk issue zou worden bij zowel nationale als internationale grote en kleine bedrijven in alle sectoren. Zijn cultuurmodel (Hofstede, 1991) identificeert vijf dimensies als graadmeter voor cultuurverschillen, die inzichtelijk en daardoor meetbaar worden en beter overbrugbaar. Deze vijf dimensies zijn: *Machtsafstand*. De mate van maatschappelijke ongelijkheid en hiërarchie die door een volk als normaal wordt beschouwd. Latijns-Amerikaanse landen scoren hier hoog, Nederland laag, Scandinavische landen extreem laag.

Individualisme versus collectivisme. De mate van belang van de gemeenschap (familie, organisaties, maatschappij) boven het individu. Individualisme scoort bijvoorbeeld hoog in de Verenigde Staten, laag in Japan.

Masculiniteit versus femininiteit. In hoeverre waarde wordt gehecht aan traditioneel mannelijke en vrouwelijke kwaliteiten. Bij de eerste horen onder meer competitiviteit, assertiviteit en het vergaren van rijkdom, bij de tweede solidariteit, dienstbaarheid en bescheiden gedrag. Volgens Hofstede scoort Zweden zeer hoog als feminiene samenleving.

Onzekerheidsvermijding. De mate van voorkeur voor structuren als regelgeving, formele procedures en rituelen als middel voor onzekerheidsvermijding. Mediterrane landen scoren hier hoog.

Lange- of kortetermijndenken. Het volharden in de ontwikkeling van innovaties gericht op de toekomst, versus waarden gericht op heden en verleden zoals respect voor tradities, vervullen van sociale verplichtingen, streven naar onmiddellijk resultaat. China scoort bij langetermijndenken heel hoog.

Een van de belangrijkste experts en promotoren van interculturele competentie is **Joseph Lo Bianco**, hoogleraar Language and Literacy Education aan de Universiteit van Melbourne. Zijn werk wordt gekenmerkt door een sterke relatie tussen theorie, onderwijspraktijk en maatschappij. In een van zijn vele publicaties (Lo Bianco, 2005) legt Lo Bianco de nadruk op de

prominente rol van interculturele competentie in de communicatieve, oftewel productieve vaardigheden: effectieve communicatie veronderstelt, behalve taalkennis, een correcte interpretatie van taalgedrag en een adequate houding bij interculturele interacties. Denk bijvoorbeeld aan begroeten, het geven van informatie, het stellen van vragen, of aan communicatieve houdingen bij het gaande houden van zelfs een eenvoudig gesprek. Anderzijds erkent Lo Bianco dat er juist ook denkrichtingen bestaan die ingaan tegen de aandacht voor interculturele competentie in de taalles: ten eerste zou een interculturele benadering taalleerders en native speakers stimuleren om een 'derde plaats' of een 'derde cultuur' te creëren voor het plaatsvinden van de communicatieve interactie (Kramsch, 1993): een hybride cultuur die noch die van de native speakers, noch die van de leerders zou zijn. Ten tweede zou het promoten van interculturele componenten geïdentificeerd kunnen worden met het behouden van nationale culturen, wat tegen principes van globalisatie en integratie zou kunnen gaan. Het is bovendien een feit dat we allemaal steeds vaker met verschillende talen voor korte tijd in aanraking komen, in specifieke situaties of voor specifieke doelen: dit zou eerder voor de ontwikkeling van deelcompetenties pleiten dan voor taalverwerving op een algemeen beheersingsniveau.

Volgens het artikel van Lo Bianco bestaat communicatieve competentie uit vijf elementen: linguïstieke, sociolinguïstieke, socioculturele en conversationele competentie, plus strategische vaardigheden. Oftewel: voor een succesvolle interactie moet taalkennis ondersteund worden door de vaardigheid om de sociale implicaties van keuzes in taalregister en taalvariëaties te interpreteren en om deze keuzes ook zelf adequaat te kunnen maken, afhankelijk van de context. De taalleerder moet in staat zijn de distinctieve kenmerken van een cultuur te identificeren die in diens taal zijn ingebouwd; taal brengt immers ook altijd specifieke culturele waarden met zich mee.

Communicatieve competentie speelt echter niet alleen een rol in de productieve vaardigheden, zoals door Lo Bianco benadrukt, maar ook bij lezen en luisteren. Om een tekst te decoderen is taalkennis nodig; om hem inhoudelijk te begrijpen is echter ook extralinguïstische kennis noodzakelijk: de schrijver en de vreemdetaal-lezer hebben namelijk meestal verschillende culturele achtergronden als referentiekader.

Het scheppen van een symbolische ruimte, of een *third culture*, wordt als een positieve ontwikkeling gezien in recente studies bij toegepaste taalkunde: deze 'derde cultuur' kan zelfs voorwaarde worden voor onderling begrip. Daarbij moet antwoord worden gegeven op vragen als: wat voor cultuur zou onderwezen moeten worden in de taalles (historische benadering, gericht op communicatie, een hybride van verschillende culturen, een transculturele benadering)?; of: wat kan de basis vormen voor onderling begrip tussen taalgebruikers?

Claire Kramsch omschrijft interacties door middel van taal als "complex dynamic systems where the usual axes of space and time are reordered along the lines of various historicities and subjectivities among the participants." (Kramsch and Whiteline, 2008). Zij definieert *symbolische competentie* als de vaardigheid om met verschillende taalcodes en met hun ruimtelijke en tijdelijke implicaties te spelen in interacties met sprekers van een vreemde taal. Dit begrip zet taalvariatie, taal- en stilistische keuzes centraal in het taalverwervingsproces en biedt nieuwe perspectieven aan zowel communicatieve als interculturele competentie.

Bij taalverwerving wordt symbolische competentie niet slechts beschouwd als extra vaardigheid die taalgebruikers moeten beheersen, maar liever als een denkrichting: alleen wanneer het individu leert zichzelf door zijn eigen geschiedenis en subjectiviteit te zien, en door de geschiedenis en de subjectiviteit van anderen, kan interactie succesvol zijn.

Volgens **Michael Byram** (1997) wordt interculturele competentie in **kennis, vaardigheden** en **houdingen** opgesplitst. Daarnaast beschrijft Byram vijf elementen die de taalspreker intercultureel competent maken:

- *kennis* van sociale groeperingen, hun producten en praktijken in het land van de spreker en van de gesprekspartner, en kennis van algemene interactieprocessen bij maatschappelijke of individuele interacties;
- *vaardigheid in het interpreteren en plaatsen* van documenten of gebeurtenissen uit andere culturen;
- *vaardigheid in het ontdekken van elementen* van een andere cultuur en daar op te reageren;
- *attitudes*: de taalspreker is nieuwsgierig, open en bereid het oordeel over de eigen cultuur en die van de ander te nuanceren;
- *kritisch cultureel bewustzijn*: het vermogen om kritisch te kijken naar verhoudingen, praktijken en producten, zowel in eigen land en cultuur als in vreemde culturen, zich daarbij baserend op expliciete beoordelingscriteria.

Voor het toetsen van interculturele competentie doet Byram de suggestie om gebruik te maken van een portfolio en acht dat zelfs wenselijk, omdat zo het beste de ontwikkeling van interculturele competentie zichtbaar wordt. Hij geeft in zijn publicatie ook voorbeelden hoe vreemdetallearders zelfevaluatie van interculturele competentie kunnen inpassen in hun Taalportfolio.

De meeste leraren moderne vreemde talen denken bij *cultuur* vooral aan literatuur en kunst als invulling bij hun vak; dat blijkt onder andere ook uit de resultaten van onze enquête. Dat is *Cultuur* met een hoofdletter. Bij het lesgeven in een vreemde taal is ook en vooral sprake van een *andere cultuur* en die gaat verder dan alleen literatuur en kunst. **Levine en Adelman** (1993) vergelijken *cultuur* in het kader van interculturele communicatie met een ijsberg: alleen de bovenkant is zichtbaar; dat zijn voor de leerder van de vreemde taal de vreemde taal zelf, het eten, dingen die er anders uitzien, en dergelijke. Die raken het bewustzijn van de leerders. Maar het grootste deel van de ijsberg neem je niet waar, dat zijn onder andere de manier van omgaan met elkaar, het geloof, de waarden en hoe men naar bepaalde zaken kijkt. Daarvan gaan leraren hun studenten in de loop van het vreemdetalenonderwijs langzaam aan bewust maken. Onderwerpen zoals wat in een andere cultuur mooi gevonden wordt, hoe er beslissingen genomen worden, hoe kinderen opgevoed worden, hoe omgegaan wordt met macht, prestige, gezondheid, liefde, dood, enzovoort kunnen aan de orde komen.

Het **Common European Framework of Reference for Languages**, in het Nederlands **Europees Referentiekader** (Raad van Europa, 2001, hierna: ERK) benadert het begrip (inter)culturele competenties op dezelfde manier, ook al geeft het ERK geen concreet voorbeeldmateriaal van taaluitingen in een multiculturele setting.

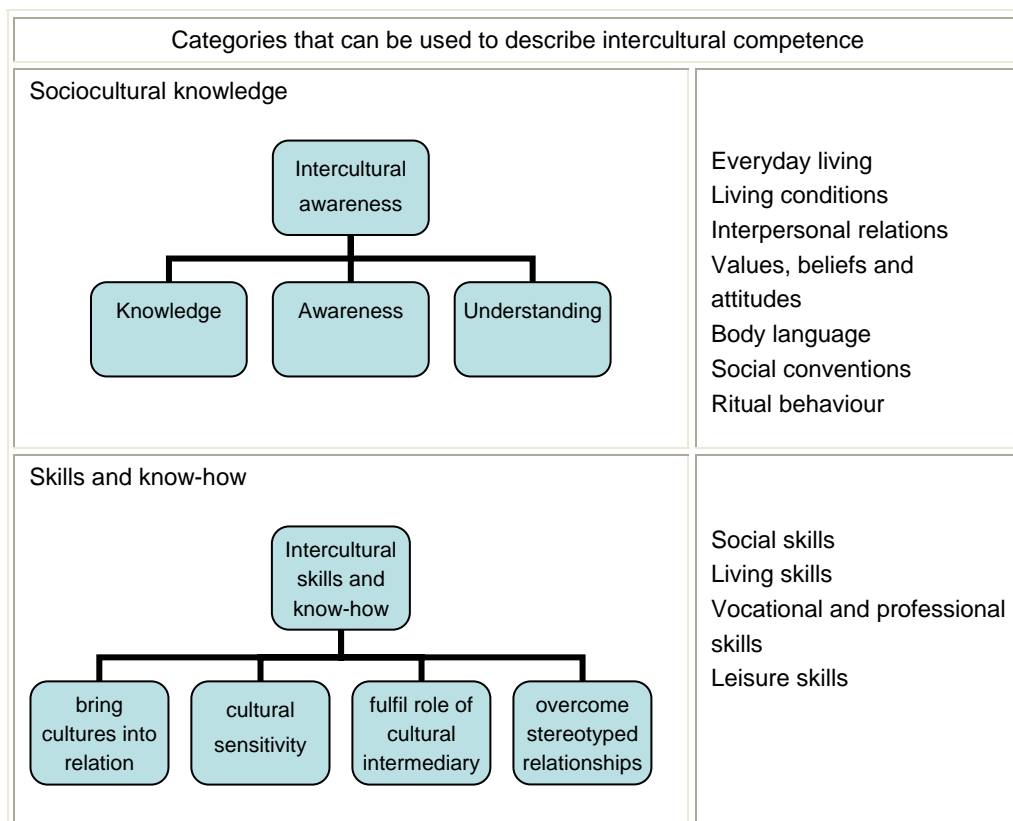
Zoals het Europees Referentiekader het beschrijft is communicatieve taalvaardigheid een totaal van drie vaardigheden: linguïstisch, sociolinguïstisch and pragmatisch (strategisch). In het ERK wordt zowel belang gehecht aan de gevoeligheid voor sociale conventies als aan de sociale omstandigheden die taalinteractie beïnvloeden: bijvoorbeeld de mate waarin gesprekspartners met elkaar vertrouwd zijn, de machtsverhouding ten opzichte van elkaar, hun relatie (bijvoorbeeld vriend/vijand, collega, enzovoort).

Het ERK legt ook de nadruk op de positieve effecten van pluriculturele bewustwording. Een sterke aanbeveling van de samenstellers ervan is om leerders van een vreemde taal hun eigen linguïstische en culturele identiteit te helpen construeren; dat kan doordat zij ervaringen van andere culturen leren integreren en zo het vermogen ontwikkelen verband te leren zien tussen verschillende talen en culturen.

Het Europees Referentiekader onderscheidt categorieën en subcategorieën met betrekking tot socioculturele kennis, zoals weten hoe om te gaan met aspecten van het dagelijks leven, sociale conventies, gedrag bij bepaalde plechtigheden; kennis over hoe persoonlijke relaties te beïnvloeden; waarden, overtuigingen en attitudes die een rol spelen bij allerlei aspecten van het maatschappelijk gebeuren en persoonlijke relaties.

Kennis, bewustzijn en de verhouding met de ander worden gezien als de drie hoofdcategorieën waarin de verschillende aspecten van interculturele competenties kunnen worden ondergebracht. Het is aan te bevelen al deze categorieën in gedachten te houden bij het beschrijven van taalvaardigheden van de vreemdetallearder.¹

Zoals samengevat in het CEFR, hoofdstuk 5:



Figuur 1 - Categories describing intercultural competence mentioned in the CEFR

Het ERK doet echter geen voorstel voor beschrijvingen van competentieniveaus binnen deze categorieën of voor het assessment van interculturele competentie. Hierbij liggen de grootste problemen in het feit dat het toetsen van interculturele competentie niet alleen het toetsen van kennis veronderstelt, maar ook of de taallearder is gevorderd in de ontwikkeling van zijn interculturele vaardigheden, bewustwording en houding ten opzichte van de cultuur van de doeltaal. Een dergelijk assessment kan niet gedaan worden met toetsen en traditionele examens, maar alleen door een documentatie van de competenties van de leerling, bijvoorbeeld in de vorm van een portfolio.

In het volgende hoofdstuk zien we hoe dit model door enkele interessante internationale projecten is gebruikt.

¹Zie Council of Europe (2001), hoofdstuk 5

3. Internationale projecten

Om ons onderzoek in een bredere, internationale context te plaatsen hebben we enkele projectresultaten geanalyseerd die in verschillende Europese gremia tussen 2000 en 2008 op dit gebied zijn gepubliceerd. Daaruit blijkt dat er al stappen zijn gezet om de relatie tussen interculturele competentie en onderwijs in moderne vreemde talen in kaart te brengen en om een raamwerk voor interculturele competentie te creëren vergelijkbaar met het Europees Referentiekader voor moderne vreemde talen. In Nederland is dergelijk onderzoek nog niet eerder gedaan.

Wij denken dat deze resultaten een goede basis kunnen bieden voor activiteiten in Nederland gericht op de bevordering van de integratie van de interculturele competentie in het talenonderwijs en in de curricula van lerarenopleidingen.

ECML (European Centre for Modern Languages)

In 1994 is door 8 lidstaten, waarvan Nederland één van de drie kartrekkers was - samen met Oostenrijk en Frankrijk - het European Centre for Modern Languages (ECML) in Graz opgericht in het kader van een 'Enlarged Partial Agreement' met de Raad van Europa. ECML is bedoeld als internationaal platform en discussieforum om oplossingen te zoeken voor de nieuwe uitdagingen waarmee het talenonderwijs in Europa geconfronteerd wordt. Inmiddels hebben 33 lidstaten het Agreement onderschreven. Binnen de activiteiten van ECML zijn enkele internationale meerjarenprojecten uitgevoerd over interculturele competentie en talenonderwijs:

Intercultural communication and mediation – a contribution to the CEFR

Dit project kende een aantal doelstellingen:

- a. antwoord geven op de vraag: welk beeld van de cultuur en de identiteit van de 'ander' komt voort uit tekstboeken, media en internationale contacten, en welke instrumenten kunnen stereotypen en vooroordelen bij studenten bijstellen?
- b. een netwerk creëren van onderzoekers die zich bezig houden met didactische toepassingen voor de bevordering van de interculturaliteit;
- c. aanbevelingen doen ter bevordering van de interculturele competentie bij talenonderwijs.

In dit project participeerden onderzoekers uit Canada (*observer state* bij de Raad van Europa), Oostenrijk, Zwitserland en Frankrijk.

Vijf (sub)projecten zijn binnen dit project uitgevoerd, waaronder een enquête onder talendocenten en opleiders over de ervaringen en de perceptie van de cultuur van de 'andere'. Bij het samenstellen van de enquête onder talendocenten in Nederland (zie hoofdstuk 4) is een aantal vragen uit dit project gebruikt.

Enkele belangrijke conclusies van dit project waren:

1. talendocenten lijken over het algemeen over de nodige competentie te beschikken om als *cultural mediator* te functioneren, maar deze potentie wordt niet vertaald in activiteiten en gedrag in de klas;
2. het ERK zou uitgebreid moeten worden met descriptoren van interculturele elementen bij het leren van een taal, als essentiële component in het leerproces naast linguïstieke, sociolinguïstieke en communicatieve competenties;
3. er zou een portfolio moeten worden ontwikkeld waarmee ook assessment gedaan kan worden van (inter)culturele ervaringen naast het taalbeheersingsniveau;

4. leraren zouden getraind moeten worden in het doorontwikkelen van hun eigen bewustwording en van vaardigheden als observatie, reflectie en *mediation* met betrekking tot interculturele ervaringen;
5. onderzoek zou gedaan moeten worden naar de curricula van lerarenopleidingen in de Europese staten met betrekking tot training, ervaringen, perceptie en pedagogische interventies ter bevordering van de interculturele competentie;
6. dergelijke trainingen zouden in lijn moeten zijn met de wensen van de leraren zelf in dit opzicht.

Mirrors and Windows

Twee andere projecten over interculturele competentie binnen het ECML hebben geresulteerd in twee zeer bruikbare, praktische handboekjes voor talendocenten en docentenopleiders. Het eerste project is in 2003 opgezet om interculturele communicatie op het programma van de lerarenopleidingen te krijgen. Het resultaat was 'Mirrors and Windows'. Dit boekje wil lerarenopleiders, leraren moderne vreemde talen en studenten helpen door discussies over cultuur (in brede zin) aan te moedigen. Het werkje gaat uit van verschillen in het leven van alledag, zoals eetgewoonten, conventies bij gesprekken (waarover praat je wel/niet met een vreemdeling tijdens een eerste etentje), rol man/vrouw, opgroeiende kinderen (hoe laat naar bed, wel/niet mee uit eten), de rol van tijd, enzovoort. Ieder hoofdstuk is voorzien van voorbeelden, activiteiten en projecten. *Mirrors and Windows* is in twee talen uitgegeven (Engels en Frans) en als pdf-document te downloaden van de website van het ECML (<http://www.coe.int>).

Developing and assessing intercultural communicative competence

Het resultaat van het tweede project is de publicatie 'Developing and assessing intercultural communicative competence' (2007), ook voorzien van een cd-rom. Het boekje geeft eerst een definitie van interculturele competentie gebaseerd op de driedelige indeling van Byram (tevens gebruikt in het CEFR - zie hoofdstuk 3) in kennis (*knowledge, savoir*), vaardigheden (*skills, savoir-faire*) en houding (*attitude, savoir-être*). Vervolgens worden praktische suggesties gegeven voor het opzetten van workshops gericht op interculturele communicatie en voor de selectie van materialen en activiteiten. Het tweede deel van de publicatie geeft richtlijnen en praktische tips voor het assessment van interculturele competentie en poogt een antwoord te geven op de vragen over wanneer, wat en hoe de interculturele competentie getoetst kan worden. Vastgesteld wordt dat alleen de kennis direct of indirect getoetst kan worden; vaardigheden kunnen het beste door middel van taken worden getoetst, terwijl het assessment van houdingen alleen met zelfevaluatie mogelijk is. Uitgangspunt is het gebruik van leermateriaal zoals voorbeeldmatig opgenomen in 'Mirrors and Windows'.

<i>When to assess?</i>	<i>What to assess?</i>	<i>How to assess?</i>
Before starting teaching	Knowledge/savoirs Knowing how/savoir-faire Being/savoir-être	Self-evaluation – Culture-log Portfolio Self-evaluation
Before starting teaching the unit	Being/savoir-être	Survey to assess attitudes
During the learning sequence	Knowledge/savoirs Knowing how/savoir-faire Being/savoir-être	Portfolio
End of the unit	Assessing each of the three dimensions, separately and together	Tasks
<i>When to assess?</i>	<i>What to assess?</i>	<i>How to assess?</i>
After teaching the course or textbook	Knowledge/savoirs Knowing how/savoir-faire Being/savoir-être	Self-evaluation/Culture-log Portfolio Self-profile

Figuur 2 – Steps in assessing students' performance and perception, uit: *Developing and assessing intercultural communicative competence*, p. 33

Onder de *savoir* elementen worden die kenniselementen verstaan die verbonden zijn aan het collectieve geheugen, de verschillende leefstijlen en de socioculturele context van de gemeenschappen waar de taal wordt gesproken.

De *savoir-faire* elementen beschrijven eerst hoe de taalleerder met taalmiddelen in de omgeving van de doeltaal kan functioneren; maar ook hoe de leerder zich aan de verschillende contexten kan aanpassen; tenslotte hoe hij de gewenste capaciteiten kan ontwikkelen om interactie in de vreemde omgeving te interpreteren en hoe te reageren in termen van vaardigheden. Daarmee wordt de hele reeks bedoeld: de gewone sociale vaardigheden, die van het dagelijks leven, maar ook technische en professionele vaardigheden die je nodig hebt om een beroep goed te kunnen uitoefenen of een hobby of vrijetijdsbesteding goed te kunnen doen. In deze fase wordt verwacht dat de leerder al taalstrategieën kan inzetten om contacten te leggen met sprekers van een andere cultuur en dat zijn vaardigheid verder gaat dan uitgaan van de gewone stereotypen.

Het *savoir-être* is alles wat de persoonlijke identiteit van de spreker bepaalt: zijn houding, motivatie, waarden, geloof, type persoonlijkheid. Het *savoir-être* is gebaseerd op culturele bewustwording en begrip voor andere culturen, hetgeen moet leiden tot een kritische houding, zowel ten opzichte van de eigen identiteit als die van de andere culturen. Als alles goed gaat bereikt de taalleerder het hoogste niveau (transculturele vaardigheid) en heeft hij zich waarden eigen gemaakt van de andere cultuur. In deze fase kan hij optreden als intermediair bij spanningen of conflicten.

Languages and Cultures in Europe (LACE)

De Directorate-General voor Onderwijs en Cultuur van de Europese Unie heeft een uitgebreid onderzoek laten doen naar het trainen van interculturele vaardigheden in de talenprogramma's in het reguliere onderwijs. Het project is uitgevoerd door een team van 20 deskundigen uit 12 Europese landen: België, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Groot-Brittannië, Hongarije, Italië, Noorwegen, Polen en Slovenië. De uitkomsten zijn in 2007 opgenomen in de publicatie 'Languages and Cultures in Europe' (LACE), beschikbaar in het Duits, Engels en Frans op de website www.lace2007.eu.

De studie analyseert nationale curricula en de eventueel daarin aanbevolen en toegepaste methodologie en didactiek rondom interculturele competentie en vergelijkt deze gegevens met de onderwijspraktijk. Ook wordt verslag gedaan van een aantal interviews met 78 talendocenten van primair en voortgezet onderwijs over hun ervaringen met interculturele competentie in de klas en hun visie erop. Aan het eind van de publicatie doen de auteurs concrete aanbevelingen over maatregelen nodig voor de bevordering van de interculturele competentie naast de ontwikkeling van taalvaardigheden.

Enkele belangrijke bevindingen en aanbevelingen van dit project waren de volgende.

1. Nationale curricula besteden vooral aandacht aan de ontwikkeling van taalcompetenties en communicatieve vaardigheden, maar niet aan (inter)culturele competenties.
2. Waar aanwezig in de curricula, ligt de focus vooral op *knowledge/savoirs* en op *attitudes/savoir-être*, terwijl in de visie van talendocenten het adequaat handelen met en in de cultuur waar de vreemde taal wordt gesproken het belangrijkste doel is.
3. Talendocenten zouden graag iets meer willen doen met interculturele competentie in de klas, maar voelen zich belemmerd door een aantal belangrijke factoren als gebrek aan tijd, gebrek aan gerichte docententrainingen, gebrek aan materiaal.
4. Het onderwijs in moderne vreemde talen kan versterkt worden en in waarde toenemen als het aangevuld wordt met het promoten van de interculturele competentie, die zich parallel aan de taalvaardigheid kan ontwikkelen.
5. Er is behoefte aan descriptoren die doelstellingen en eindtermen voor de interculturele competentie vaststellen en aan goede assessmentmethodes.
6. Op nationaal niveau zou meer onderzoek naar de integratie van interculturele competentie in de taalles gedaan moeten worden.
7. Het trainen en ontwikkelen van interculturele competentie zou deel uit moeten maken van de programma's van lerarenopleidingen.

LOLIPOP

In een analyse van de interculturele dimensie in de gevalideerde taalportfolio's constateerden Little en Simpson (2003) dat er geen aandacht werd besteed aan het self-assessment van de niet-linguïstische, socioculturele competenties. Voor deze competenties bestonden er nog geen empirisch gevalideerde descriptoren. Daar poogt nu het project 'LOLIPOP' (de acroniem staat voor Language On-Line Project) een einde aan te maken. LOLIPOP is een project gesubsidieerd door de Europese Commissie en uitgevoerd door de Dublin University, in samenwerking met 11 andere internationale instellingen, waaronder de Universiteiten van Dresden, Granada en Salzburg. Doel van het project was de ontwikkeling van een web-gebaseerd interactief taalportfolio met een versterkte interculturele component. Het online taalportfolio is inmiddels gereed en is te vinden op de volgende link: <http://lolipop-portfolio.eu/index.html>.

In LOLIPOP zijn voor elk ERK-niveau descriptoren van interculturele competentie opgenomen, voorzien van voorbeelden. De ontwikkeling van deze descriptoren is gebaseerd op het model *Knowledge-Skills-Attitude* van Byram (1997) en op het *Developmental Model of Intercultural Sensitivity* (DMIS) van Milton Bennett (1993), volgens wie de reacties van een mens op culturele verschillen kunnen variëren binnen een progressieve schaal van zes trappen, van negeren tot integratie:



Dit is een voorbeeld van descriptoren van interculturele competentie op A1-niveau van LOLIPOP:

1. I can show that I am becoming familiar with everyday situations in the other culture (eating habits, greeting practices, ways of addressing people, and politeness). (savoirs)

Examples:

- a. I know how I am expected to greet and address people in formal and informal situations and how to introduce myself.
- b. I have an idea of what people eat, and at what time of day.
- c. I understand the concept of time held by members of the culture e.g. if I have to be on time or how late is acceptable for social, professional or formal occasions.

4. I can understand and use some of the skills I need to communicate with people who have different beliefs, values and ways of behaving to myself. (savoir apprendre/faire)

Examples:

- a. I try to learn what is expected of me by people from the other culture in everyday situations and behave accordingly so as not to upset them.
- b. I am prepared to ask questions when I do not understand some aspect of another culture.
- c. I accept that people behave in different ways according to their different beliefs and by observing these differences, I can understand them better. I want to be able to understand and use some of the skills I need to communicate with people who have different beliefs, values and ways of behaving to myself.

Figuur 3 – Descriptoren van interculturele competentie A1-niveau, bron: <http://lolipop-portfolio.eu>

De producten van alle bovengenoemde projecten kunnen goed van dienst zijn ook in de Nederlandse context.

De resultaten van het LACE-onderzoek vertonen overeenkomsten met die van de enquête gehouden onder talendocenten in Nederland. Deze worden in het volgende hoofdstuk uitgebreid beschreven.

4. Enquête onder taaldocenten in Nederland

Uit de vorige hoofdstukken kunnen we concluderen dat interculturele competentie een steeds belangrijker issue aan het worden is in Europa, zowel als cruciale factor in de bevordering van begrip en samenwerking tussen culturen, als ook als onmisbaar element in het moderne vreemdetalenonderwijs. Even duidelijk lijkt ons echter ook dat dit onderwerp in Nederland voorlopig nog onderbelicht is. Dit was voor ons het uitgangspunt om er een voorzichtig begin mee te maken.

Als eerste stap in deze richting hebben we door middel van een enquête onder moderne vreemdetalendocenten in Nederland geprobeerd in kaart te brengen wat hun beleving van de interculturele competentie in de taal is. De online enquête is gehouden in september 2008, in dit hoofdstuk presenteren we de resultaten ervan.

In de analyse van de resultaten van deze enquête baseren we ons op de verdeling van de interculturele competentie in *Knowledge*, *Skills* en *Attitudes* zoals beschreven in het model van Byram (1993).

4.1 Doel en vraagstelling van het onderzoek

Het doel van deze enquête was om antwoord te krijgen op de volgende vragen:

- a. zijn talendocenten zelf bezig met de cultuur van het land of de landen waar de vreemde taal, waarin ze les geven, wordt gesproken? (vragen 5-15);
- b. wat voor invulling geven talendocenten aan het begrip interculturele competentie en welk belang hechten zij eraan? (vragen 18-19, 33);
- c. besteden talendocenten in de klas aandacht aan interculturele competentie en zo ja, hoe? (vragen 16-17, 26-32);
- d. bieden bestaande lesmethodes volgens docenten voldoende interculturele elementen aan? (vragen 20-25).

Hiernaast is er middels de enquête informatie verzameld over:

- diverse achtergrondkenmerken zoals persoonlijke gegevens, onderwezen taal, gevolgde opleiding, type school, verblijfstijd, frequentie en aard van de bezoeken aan landen waar de doeltaal wordt gesproken;
- op welke wijze respondenten op de hoogte blijven van maatschappelijke en culturele ontwikkelingen in de landen van de doeltaal;
- op welke wijze respondenten hun leerlingen in staat stellen kennis te nemen van maatschappelijke en culturele ontwikkelingen in de landen van de doeltaal;
- welke associaties respondenten hebben bij het begrip interculturele competentie;
- welke leergang ze gebruiken, waarom wel of niet een leergang uit een van de landen van de doeltaal;
- voorbeelden van zelf ontwikkeld materiaal;
- toetsen van interculturele vaardigheden;
- benodigde steun bij het ontwikkelen van lesmateriaal ter bevordering van intercultureel bewustzijn.

Onderzoeksofzet en doelgroep

Om zoveel mogelijk docenten te bereiken is gebruik gemaakt van een online instrument waarmee vragenlijsten digitaal aangemaakt en verspreid kunnen worden. De oproep deel te nemen aan de enquête is verspreid via de digitale nieuwsbrief Moderne vreemde talen van de SLO en via de docentencommunities van Kennisnet. De doelgroep bestond uit leraren Engels, Frans, Duits en Spaans in het Nederlandse voortgezet onderwijs.

De enquête

Voor de data-analyse was het belangrijk om zoveel gebruik te kunnen maken van gesloten vragen; het was ons echter ook duidelijk dat open vragen vaak een beter beeld kunnen geven van de perceptie, associaties en activiteiten van de respondenten gericht op de bevordering van de interculturaliteit. Om die reden is ervoor gekozen om gebruik te maken van beide. De enquête bestond uiteindelijk uit 19 gesloten en 14 open vragen. Zowel vragen als antwoordgegevens zijn in de bijlage opgenomen.

Beperkingen

Bij het formuleren van de vragen en het uitvoeren van de enquête waren we ons bewust van de beperkingen van dit empirisch onderzoek.

Het was niet mogelijk om een homogene groep samen te stellen in termen van wel of niet *native speakers*, onderwezen taal en onderwijssector; deze variabelen waren in de groep respondenten ook niet evenwichtig vertegenwoordigd. Enkele gegevens over de respondenten (leeftijd, geslacht, leservaring en vak) zijn door middel van de eerste 4 vragen van de enquête in kaart gebracht.

Ook was het niet mogelijk om een controlegroep samen te stellen voor een bepaalde variabele; in een vervolgonderzoek zouden de wel of niet *native speakers* en de verschillende onderwijssectoren uit elkaar kunnen worden gehaald.

Response

Omdat de deelname aan het onderzoek op vrijwillige basis plaatsvond, kon het aantal respondenten (dat uiteindelijk 176 bleek te zijn) niet worden voorspeld. Vanwege het aantal zijn de resultaten ook gezamenlijk geanalyseerd en niet per taal. Overigens heeft het LACE-onderzoeksrapport, dat ondanks de brede strekking (12 landen) slechts over 78 interviews kon beschikken, dit onderscheid ook niet gemaakt (zie vorig hoofdstuk).

Naar verhouding heeft een redelijk groot aantal *native speakers* (of in ieder geval van buitenlandse afkomst) aan de enquête deelgenomen, vooral Engels- en Spaanstalig. Hoewel de vraag naar de eigen afkomst niet expliciet werd gesteld, is deze informatie af te leiden aan de antwoorden op de vragen 9, 10 en 11 en soms aan de antwoorden op de open vragen 17, 19 en 30.

Een familiebezoek was voor 25% van de respondenten een heel belangrijke reden voor een reis naar het buitenland. Bij de vraag naar het inzetten van contacten met *native speakers* ter bevordering van de interculturele competentie (vraag 29) geven 9 respondenten aan zelf *native* te zijn.

De leeftijd van de respondenten is evenwichtig verdeeld in de 4 leeftijdscategorieën (20-29 jaar; 30-39 jaar; 40-49 jaar; ouder dan 50). Er is uit deze enquête geen correlatie af te leiden tussen het geslacht en de taal die iemand geeft, net zo min als er een verband zou zijn tussen leeftijd en taal.

Er zijn 176 bruikbare reacties gekomen, verdeeld als volgt:

Engels: 117 (66%)

Spaans: 26 (15%)

Duits: 23 (13%)

Frans: 9 (0,5%)

Russisch: 1 (0,005%).

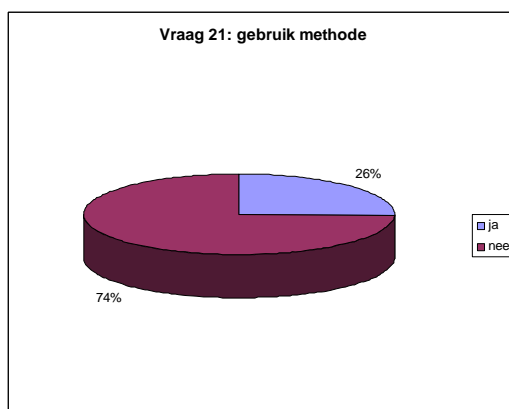
Het is opvallend dat de respondenten voor Frans in de minderheid zijn. Dat mag echter niet geïnterpreteerd worden als een geringere belangstelling van deze leraren voor interculturele aspecten. Mogelijk hebben zij de oproep om deel te nemen aan de enquête gewoon te laat ontvangen.

De uitspraken die hierna gedaan worden berusten op de gegevens van de 176 deelnemers aan de enquête en mogen niet gegeneraliseerd worden.

4.2 Resultaten

Gebruikt lesmateriaal

Veel verschillende lesmethodes worden door de docenten genoemd, maar ook extra materiaal (vooral docenten Engels) in de vorm van dvd's, tijdschriften, enzovoort.



Slechts 26% van de respondenten maakt gebruik van materiaal uit het land van de doeltaal; daar de genoemde lesmethodes vrijwel allemaal van Nederlandse uitgevers zijn, betreft dit percentage blijkbaar voornamelijk extra authentiek materiaal. Een uitzondering vormen drie lesmethodes Engels (5,7%) en één lesmethode Spaans (1,1%).

Beide worden voor versterkt taalonderwijsprojecten gebruikt of ter voorbereiding op het behalen van internationale taalcertificaten. Docenten die materiaal in de doeltaal gebruiken, vinden het een efficiënt instrument voor het bevorderen van de doeltaal als voertaal in de klas. Docenten die er juist niet voor kiezen, doen dat omdat ze de voorkeur geven aan een contrastieve benadering van de taal of vanwege de moeilijkheid van een consequent gebruik van de doeltaal. Voor 16,48% van de respondenten gaat het echter niet om een bewuste keuze, maar meer om een keuze van de sectie of van de school of door toeval bepaald.

Door het grote aantal aangegeven methodes was het niet mogelijk een directe link te leggen tussen specifieke methodes en de informatie die betrekking heeft op de inhoud van het lesmateriaal.

Contacten met de cultuur van de vreemde taal

De docenten Duits houden hun kennis up-to-date door met de grootste regelmaat naar de landen van de doeltaal te gaan; de docenten Spaans combineren zo'n reis het vaakst met familiebezoek. Logisch, want uit de enquête blijkt dat deze groep een groot percentage *native speakers* heeft. Zij corresponderen ook het meest. De docenten Frans gebruiken internet om contact te houden.

Om zelf op de hoogte te blijven van ontwikkelingen in de landen van de doeltaal geven de docenten Engels niet tv aan als belangrijkste bron, in tegenstelling tot hun collega's Spaans die tv juist belangrijk vinden. Docenten Engels hechten bijvoorbeeld meer belang aan tentoonstellingen om op de hoogte te blijven van de culturele ontwikkelingen.

Op de vraag welke bronnen zij voor hun leerlingen belangrijk vinden, geven docenten Engels wel films aan, net als tentoonstellingen en contacten met *native speakers*; de docenten Spaans geven de voorkeur aan tv-programma's. De docenten Frans noemen vooral boeken in dit verband, bij de docenten Duits komt geen voorkeur naar voren.

Interculturele competentie

De open vraag: *Kunt u in een aantal steekwoorden weergeven welke associaties het begrip interculturele communicatie bij u oproept?* heeft onderstaande antwoorden opgeleverd. De antwoorden zijn ingedeeld volgens het model van Byram (1997) in: *knowledge*, de informatie en de feitelijke kennis over het land of de landen waar de vreemde taal wordt gesproken; *skills*, activiteiten die te maken hebben met het (adequaat) communiceren met en in de andere culturen; *attitudes*, de houding ten opzichte van de andere cultuur (herkenning, waardering, acceptatie, integratie).

Knowledge (41,61%)	aantal antwoorden
Informatie-uitwisseling via boeken, films over feesten, dagelijks leven en tradities	24
Kennis van de andere cultuur via contacten	16
Verrijking, verdieping, ontwikkeling	7
Andere zeden en gewoonten leren kennen	2
Kijkjes in vreemde keukens en leuke feitjes	2
<i>Komen 1 keer voor:</i>	
Combi met andere vakken (ak, gs)	
Geen stereotypen	
Sociolinguïstiek invalshoek	
Cultuur in plaats van taal	
Leren van elkaar	
Beter begrip voor de oorlogen in Europa	
Globalisering/migratie	
Godsdiensten	
Vakantieliedjes	
Dialecten en subculturen	
Allochtonen	
Eten	
Meerdere culturen één taal	
Volksaard	
Kunst	
Idiosyncracies	

Skills (35,40%)	
Communiceren met native speakers	10
Uitwisselen van leerlingen en gastleerlingen	7
Excursies en buitenlandse contacten	5
Versterking van vaardigheden	5
Echtheid, authenticiteit van taalgebruik	5
Bewustwording van de juiste registers in taal	4
Via gemeenschappelijke (leer)taal contacten leggen	4
Interactieve dialoog	4
Communiceren met andere culturen	3
Bevorderen onderlinge contacten in Europa	3
<i>Komen 1 keer voor:</i>	
Humor, afwisseling	
Non-verbale elementen	
Stedenbanden jumelages	
Cultuurschok	
Fatsoenlijk gedrag laten zien	
Durf, lef	
Chit chat	
Attitudes (20,50%)	
Respect en wederzijds begrip	14
Openstaan voor andersdenkenden (acceptatie)	7
Verbazing en herkenning van gemeenschappelijke zaken	6
<i>Komen 1 keer voor:</i>	
Misverstanden, onbegrip	
Diversiteit	
Integratie/aanpassen	
Belangstelling voor elkaar	
Leren over de ander = leren over jezelf	
Afbouwen vooroordelen	
<i>Niet in te delen (komen 1 keer voor):</i>	
Wollige term	
Weer een modeterm	
Subjectiviteit	
Verzamelbegrip	
Totaal antwoorden	161

Bij interculturele competentie denken docenten het vaakst aan het opbouwen van kennis over de cultuur van het buitenland (41,61%) gevolgd door de vaardigheden om met deze cultuur te kunnen communiceren (35,40%). Geschiedenis en allerlei tradities (zoals feesten, muziek en eetcultuur) worden genoemd, maar ook uitwisselingen en excursies ter bevordering van de communicatie in een natuurlijke context.

Het belang van openheid, herkenning, acceptatie en begrip wordt ook genoemd: 20,50% van de antwoorden kunnen in de categorie 'attitudes' vallen.

Interculturele competentie in de les

De bij de vorige paragraaf genoemde aantallen komen enigszins terug in de antwoorden op de vraag: *Welke elementen in uw onderwijs zijn gericht op het bevorderen van interculturele competenties?* 60,91% Van de antwoorden is te relateren aan aspecten van *knowledge*, 25,45% aan *skills*, 13,64% aan *attitudes*.

De gespreksvaardigheid lijkt zich bij uitstek te lenen voor interculturele activiteiten: deze wordt namelijk in 51,6% van de antwoorden genoemd, aanzienlijk meer dan de andere vaardigheden (leesvaardigheid 24,2%, kijk- en luistervaardigheid 12,9%, schrijfvaardigheid 11,3%).

Ook de activiteiten genoemd in de vraag: *Op welke manier bevordert u de interculturele bewustwording bij uw leerlingen?*, hebben als voornaamste doel het opbouwen van *knowledge* (60,9%), dat wil zeggen het verwerven van informatie, door bijvoorbeeld het behandelen van actuele thema's door gebruik van allerlei teksten, of het uitvoeren van vakoverstijgende activiteiten, of het laten houden van presentaties over culturele onderwerpen.

In 36,8% van de antwoorden worden activiteiten genoemd ter bevordering van de communicatieve competentie met sprekers van de doeltaal, bijvoorbeeld tijdens een (e-mail) uitwisseling, een taaldorp of gewoon in de klas. Slechts in 2,3% van de antwoorden is er expliciet sprake van aandacht voor *attitudes*.

Vraag: Op welke andere manier bevordert u de interculturele bewustwording bij uw leerlingen? (87 respondenten)

a. Activiteiten in de les

Actualiteit behandelen (door middel van kranten, tv, internet)	16
Gesprekken in de klas	14
Vertonen van films	9
Contacten met native speakers	8
Aanvullende verhalen van de docent	6
Eigen ervaringen van de docent	4
Vakoverstijgende activiteiten of modules bij andere vakken	4
Presentaties van leerlingen over culturele onderwerpen (Landeskunde)	4
Uitdelen van informatieve teksten	3
Opdrachten	3
Bezoek aan een land waar de doeltaal wordt gesproken	3
Aandacht voor conventies, tradities, gewoontes	3
Uitwisselingen	3
Taaldorp	2
Weblogs	1
Aandacht voor overeenkomsten en verschillen	1
Gebruik omgangsvormen	1
Zelfreflectie	1
Poëzie in andere culturen	1

b. Hoe vaak zijn de antwoorden te relateren aan ...

knowledge	53 (60,9%)
skills	32 (36,8%)
attitudes	2 (12,9%)

Als het gaat om materialen ter bevordering van de interculturele competentie geeft slechts 2,27% van de docenten aan zelf ontwikkeld materiaal te gebruiken; de meest genoemde materialen zijn video's, dvd's en tv, kranten en tijdschriften, films en muziek. Een klein percentage van de geïnterviewde docenten (2,84%) vertelt verhalen over de eigen ervaringen in de klas. Bij deze vraag is, naast materialen, ook wel een aantal activiteiten genoemd, zoals gesprekken in de klas, projecten en contacten met native speakers.

Vraag: Welk ander materiaal gebruikt u om de (inter)culturele bewustwording bij uw leerlingen te bevorderen?

a. Materiaal

video's, dvd's, tv	10
kranten, tijdschriften, sportnieuws	10
film	7
muziek	7
eigen verhalen of ervaringen	5
internet	4
zelf ontwikkeld materiaal	4
voorwerpen	3
recepten	2
foto's	2
poëzie	1
toneel	1
YouTube	1
WebQuests	1
bordspel	1

b. Activiteiten

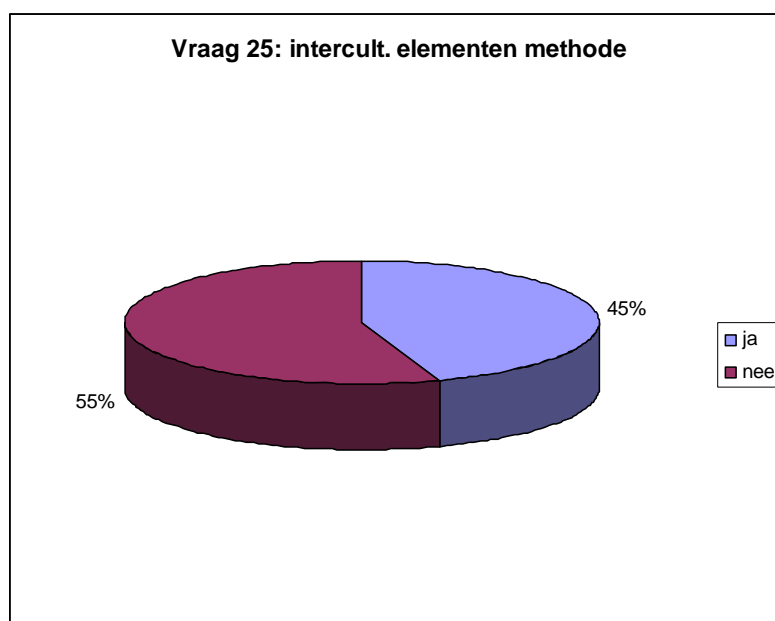
gesprekken in de klas	6
losse projecten, opdrachten	6
contacten met native speakers	3
presentaties	2
taaldorp	2
e-twinning	1
koken	1
bezoek aan musea	1
wikispace	1
bezoek aan het land van de doeltaal	1

Knowledge: Materiaal ter bevordering van (inter)culturele kennis

Om de leerlingen te informeren over maatschappelijke en culturele ontwikkelingen in landen waar de vreemde taal wordt gesproken, wordt vooral gebruik gemaakt van internet (vaak 52%, soms 43%) en van boeken (vaak 45%, soms 44%), en in tweede instantie van tv (vaak 39%, soms 53%), film (vaak 34%, soms 60%) en tijdschriften (vaak 34%, soms 56%). Radio, theater en tentoonstellingen zijn minder geliefd. De culturele elementen die volgens de docenten aanwezig zijn in de lesmethodes, betreffen voornamelijk informatieve teksten over geografie, geschiedenis, literatuur, cultuur, maatschappij en tradities van de landen van de doeltaal. Er worden geen elementen genoemd die de ontwikkeling van *skills* en *attitudes* kunnen bevorderen.

Volgens meer dan de helft van de respondenten (55%) bieden de lesmethodes onvoldoende interculturele elementen. Een uitzondering hierop vormen de docenten Spaans, die over het algemeen juist tevreden zijn over hun lesmateriaal.

Vraag: Bieden de genoemde methode/leermiddelen volgens u voldoende interculturele elementen?



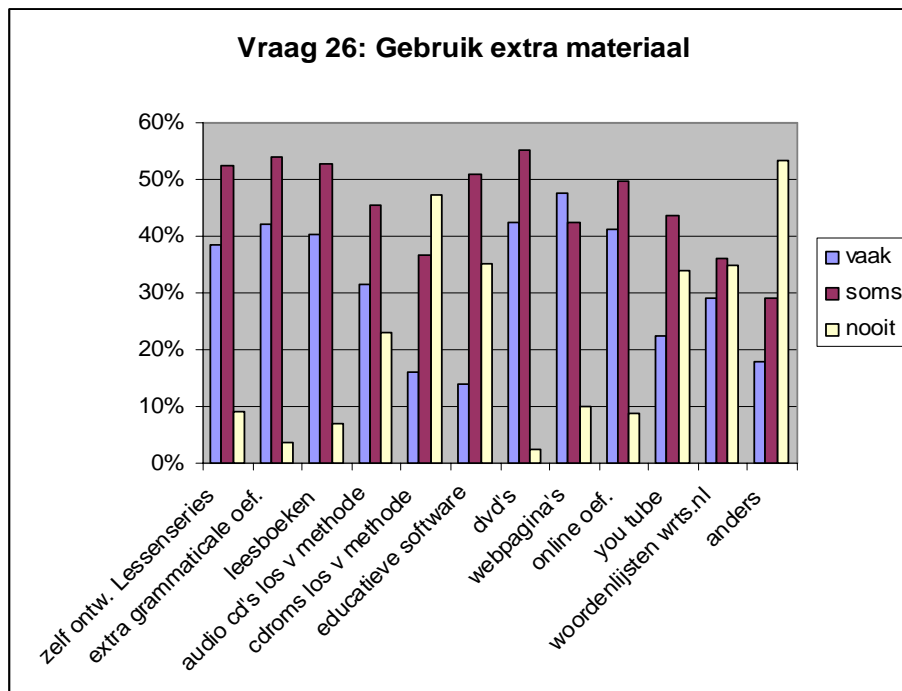
Waar docenten in dit opzicht behoefte aan hebben is authentiek, actueel, aansprekend en niet stereotypisch materiaal over het land en de bevolking, waarin taal en cultuur met elkaar geïntegreerd worden, voorzien van opdrachten en eventueel ondersteund door andere (ook webgebaseerde) media. Ook missen enkele docenten activiteiten die bij internationale uitwisselingen de contacten met de buitenlandse cultuur kunnen stimuleren. Dit is echter de mening van slechts 48% van de docenten; de anderen hebben op dit punt geen mening.

Vraag: Waar moet volgens u een methode aan voldoen om voldoende (inter)culturele elementen aan te bieden? (84 respondenten = 48%)

Vormaspecten:	
duidelijke opdrachten	7
voorzien van andere media (internetondersteuning, dvd's, cd's)	6
integratie van taal en cultuur	2
vormgeving aantrekkelijk	4
logische opbouw	2
opbouw in projecten	2
moet in ELO passen	1
Inhoudelijke aspecten:	
vergelijking van culturen	18
kennis van land, geschiedenis en bevolking	10
authentiek maar niet stereotypisch	12
actueel	7
passend bij doelgroep	3
ruimte voor literatuur	1
voldoen aan kerndoelen/eindtermen	1
ontwikkeld door natives	1
Leerdoelen:	
stimuleren van echte contacten, uitwisselingen	4
werken aan attitude en omgangsvormen	3

Alle docenten gebruiken wel eens extra materiaal. Dit zijn vooral webpagina's (vaak 44%, soms 39%), dvd's (vaak 39%, soms 51%), leesboeken (vaak 37%, soms 49%) en zelfontwikkelde lessenseries (vaak 34%, soms 46%). Dit materiaal heeft echter niet per se betrekking op interculturele activiteiten; hieronder vallen namelijk ook extra grammaticale oefeningen (vaak 40%, soms 51%) en woordenlijsten (vaak 26%, soms 33%). Deze antwoorden geven dus alleen een algemene indicatie over het gebruik van extra materiaal in de les, maar geen informatie over materiaal gericht op interculturele aspecten.

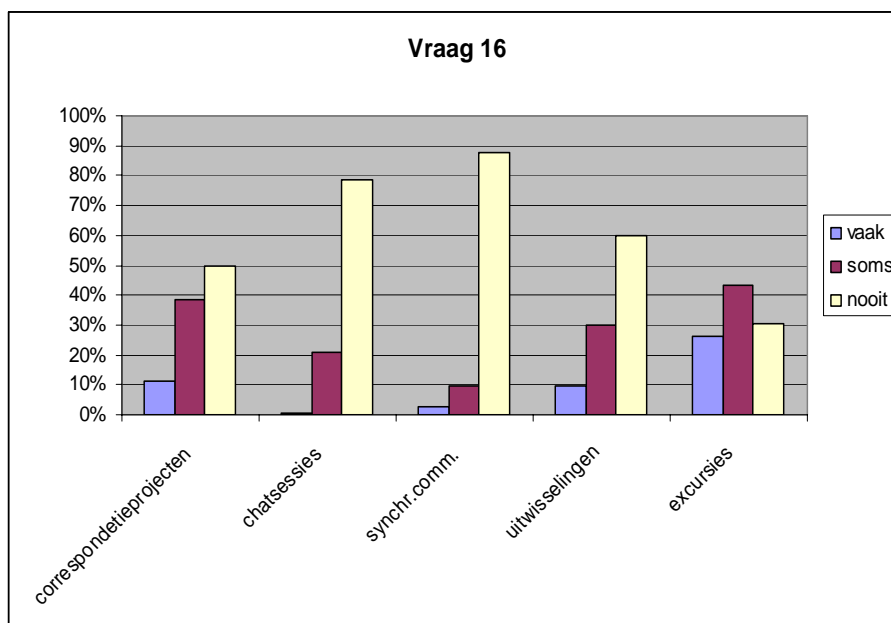
Vraag: Gebruikt of ontwikkelt u ook extra materiaal? Wat bijvoorbeeld?



Skills: Activiteiten ter bevordering van interculturele contacten

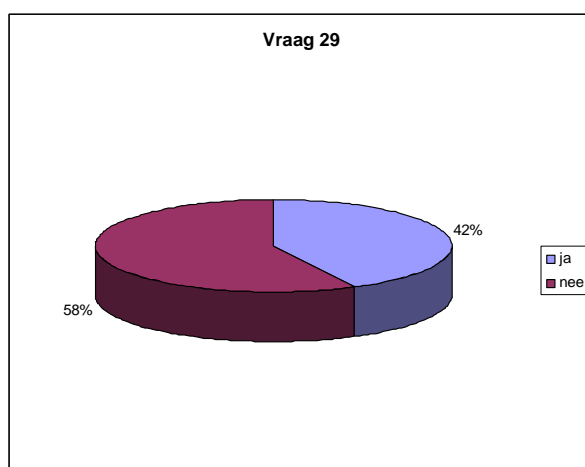
Voor wat de communicatie met de andere culturen betreft, zijn vooral excursies populair (vaak 26%, soms 42%), maar ook correspondentieprojecten (vaak 10%, soms 38%) en in iets minder mate uitwisselingen (vaak 9%, soms 30%) worden genoemd. Docenten maken, daarentegen, nauwelijks gebruik van vormen van synchrone communicatie via de computer.

Vraag: Welke mogelijkheden om in contact te komen met mensen in een land waar de doeltaal wordt gesproken, biedt u uw leerlingen aan?



Allerlei verschillende projecten die de mogelijkheid bieden om in contact te komen met *native speakers* worden op verschillende plekken genoemd, hoewel minder dan de helft van de respondenten (42%) hun leerlingen in contact brengt met sprekers van de doeltaal. Door deze docenten wordt dit gedaan door bezoeken van *native speakers* in de klas te organiseren (17%), door ict-projecten (4,54%), excursies (3,98%) of andere projecten. 5,11% van de geïnterviewde docenten is zelf *native speaker*. Slechts 2,84% van de docenten geeft aan een taalassistent in de klas te hebben.

Vraag: *Probeert u via contact met native speakers de (inter)culturele bewustwording van uw leerlingen te bevorderen?*



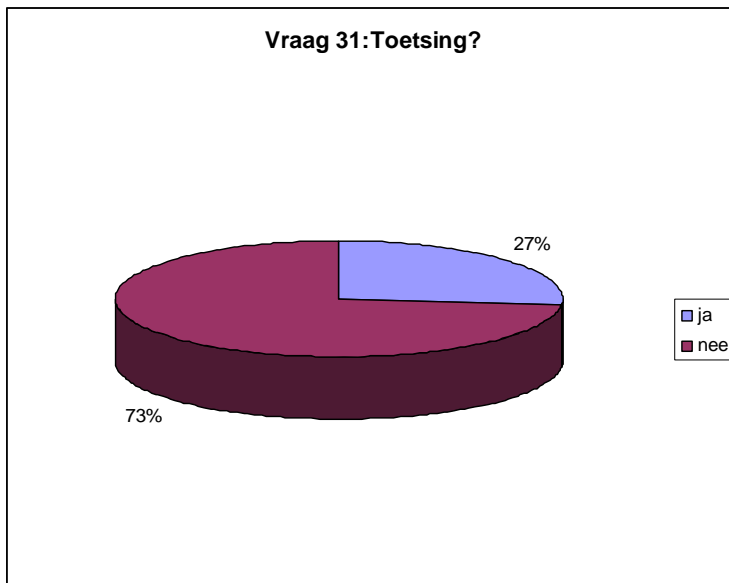
Vraag: *Probeert u via contact met native speakers de interculturele bewustwording van uw leerlingen te bevorderen? Zo ja, hoe?*

bezoek native speakers in de klas (collega's, kennissen, gastsprekers..)	30
docent is zelf native speaker	9
e-mailprojecten, chatten, contacten via internet	8
excursies naar het land waar de taal wordt gesproken	7
contacten met buitenlanders in eigen omgeving (voor uitvoering projecten of interviews)	6
native speaker in de klas (taalassistent)	5
taaldorp	3
uitwisselingen met buitenlandse school	3
toneel	3
stimuleren van contacten met buitenlanders in eigen omgeving (vrijblijvend)	3
telefonisch en per brief, naar aanleiding van opdrachten	1

Interculturele competentie toetsen?

De vraag is door 27% van de docenten positief beantwoord. Deze docenten maken zowel gebruik van kennisstoetsen (43,75% van de antwoorden) over verschillende onderwerpen als kennis van land en volk of tradities en gewoontes, als van vaardigheidstoetsen (56,25% van de antwoorden) die ook culturele elementen bevatten: dit kan een werkstuk, een presentatie of een verslag zijn, een rollenspel of een opdracht tijdens het taaldorp.

Vraag: Toetst u ook op (inter)culturele aspecten?



Hoe toetsen?

Als kennis:	
1. omgangsvormen	4
2. kennis van land en volk	5
3. feestdagen	2
4. verkeer	1
5. conventies	1
6. politiek systeem	2
7. geschiedenis	1
8. topografie	1
9. eetgewoontes	1
10. actualiteit radio/tv	1
11. verschil tussen Engelse en Amerikaanse cultuur	1
12. bekende persoonlijkheden	1
Ingebouwd in een taalvaardigheidstoets:	
1. in de vorm van een werkstuk	4
2. profielwerkstuk	1
3. presentatie/spreekbeurt/debat	4
4. naar aanleiding van toneelvoorstelling	2
5. naar aanleiding van film/documentaire	3
6. naar aanleiding van boeken/literatuur	5
7. rollenspel	2
8. gedrag + houding tijdens excursie	1
9. telefoneren in de doeltaal	1
10. in taaldorp	2
11. 'wat zou een Spanjaard doen in ... situatie? En een Nederlander?'	2

Behoeften

In de laatste vraag van de enquête hebben docenten aangegeven vooral behoefte te hebben aan lesmateriaal (31,82% van de antwoorden) dat de interculturele competentie kan bevorderen, alsmede aan informatief materiaal (12,73%), en lesideeën (10,91%). Een tweede behoefte betreft de facilitering in termen van meer tijd (7,27%), financiële middelen (4,54%) en andere voorzieningen zoals het inzetten van *native speakers* in de klas (6,36%). Ondersteuning en advies werden door enkele docenten genoemd (5,45%).

Vraag: Wat voor steun zou u willen hebben bij het ontwikkelen van lessen ter verhoging van de interculturele competenties bij uw leerlingen?

(kant en klaar) lesmateriaal	35
gebruik van ict voor bronnen en informatief materiaal	14
lesideeën	12
internationale projecten, contacten met buitenland, uitwisselingen	11
facilitering in termen van meer beschikbare tijd	8
gebruik van ict voor projecten en activiteiten (e-mail, chat, ELO, webquests, Skype)	7
native speaker in de klas, gastsprekers	7
ondersteuning, advies, studiemiddagen	6
facilitering in termen van financiële middelen en voorzieningen	5
uitwisseling van ervaringen en materiaal, netwerk	5

Bijlage

In de bijlage zijn de antwoorden op de enquêtevragen uitgewerkt en zoveel mogelijk in grafieken weergegeven.

5. Conclusies en aanbevelingen

In het vorige hoofdstuk hebben we aangegeven dat de resultaten van dit empirisch onderzoek gebaseerd zijn op de gegevens van 176 docenten; dit aantal is te gering om representatief te zijn voor het Nederlandse onderwijs en om deze gegevens te kunnen generaliseren. Toch zijn deze resultaten voldoende voor een eerste algemeen beeld. Op basis daarvan trekken we enkele voorzichtige conclusies:

- Globaal kijkend naar de resultaten van deze enquête, constateren we dat bij de associaties die talendocenten bij interculturele competentie hebben, het verwerven van informatie over de cultuur van het land van de doeltaal wel boven de overige twee aspecten uitspringt, maar dat ook *skills* en *attitudes* naar voren komen, hoewel deze laatste in mindere mate. Hierbij gaat het dan om het wegnemen van vooroordelen, het bewust worden, accepteren en respecteren van andere culturen, hun normen en waarden, en het kunnen reflecteren op zichzelf en op hoe je door de ander wordt gezien. Suggesties over hoe dit in de klas kan worden bevorderd, welk materiaal en welke activiteiten hierbij kunnen helpen, komen echter nauwelijks aan bod.
- Van de activiteiten en de materialen gebruikt door talendocenten is het grootste percentage gewijd aan het opbouwen van *knowledge*. In tweede instantie wordt waarde gehecht aan de communicatieve vaardigheden en het kunnen omgaan met verschillen in tradities en conventies.
- De docenten die deel hebben genomen aan deze enquête tonen zich over het algemeen bewust van het belang van de interculturele componenten in de taalles, hoewel deze vaak worden geïdentificeerd met culturele, informatieve elementen in plaats van elementen die de leerling intercultureel competent maken.

Uit dit onderzoek kunnen alvast enkele aanbevelingen gedaan worden:

- Wij denken dat er tegemoet gekomen zou moeten worden aan de gesignaleerde behoefte aan voorbeeldmateriaal en lesideeën, ook in de vorm van projecten. Dit zou docenten beter helpen visualiseren wat de bevordering van de interculturele competentie in de les inhoudt en hoe deze geïntegreerd kan worden in de les. Nu blijft het iets abstracts waarvoor geen tijd is in de les, terwijl bruikbare suggesties en materiaal dit idee zouden kunnen concretiseren.
- Er is al bruikbaar materiaal beschikbaar in Europa dat ook in Nederland heel goed benut zou kunnen worden. In een database van materiaal zou ook dit materiaal meegenomen moeten worden en onder de aandacht van docenten gebracht.
- Lerarenopleidingen zouden er goed aan doen om in hun curriculum meer aandacht te besteden aan de didactische mogelijkheden van de integratie van de interculturele componenten in de taalles. Tot deze conclusie zijn ook al eerdere internationale studies gekomen (Lázár et al, 2007).

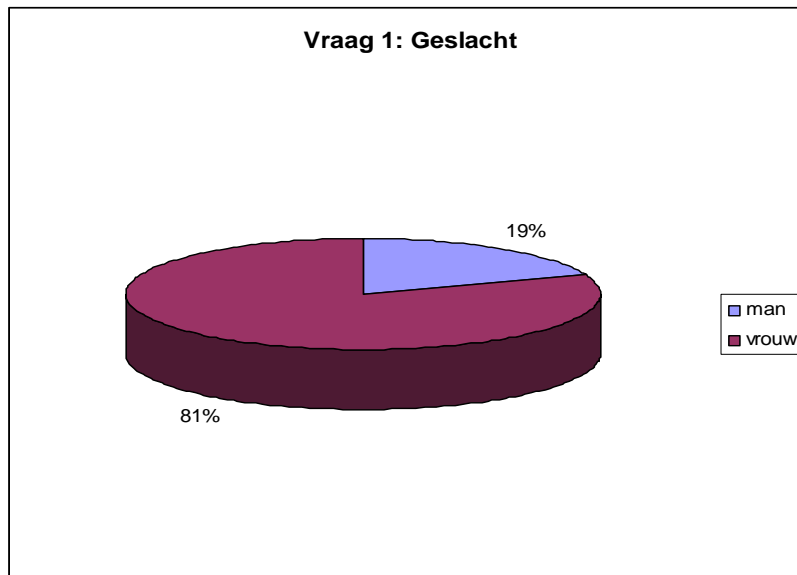
6. Literatuur

- Bennett, M.J. (1993). Towards ethnorelativism: a developmental model of intercultural sensitivity. In Paige, R.M. (ed.), *Education for the intercultural experience*. Yarmouth, ME: Intercultural, 21-71.
- Byram, M. (1989). *Cultural studies in foreign language education*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Byram, M. & Zarate, A. (1997). Definitions, objectives and assessment of sociocultural competence. In Byram, M., Zarate, G. & Neuner, G.. *Sociocultural competence in language learning and teaching*. Strasbourg: Council of Europe.
- Byram, M. (2000). Assessing intercultural competence in language teaching. *Sprogforum*, 18/6, 8-13. Aarhus: Danish School of Education Press.
- Byram, M., Nichols, A. & Stevens, D. (eds.) (2001). *Developing intercultural competence in practice*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Byram, M., Gribkova, B. & Starkey, H. (2002). *Developing the intercultural dimension in language teaching*. Strasbourg: Council of Europe.
- Byram, M. (2008). *From foreign language education to education for intercultural citizenship. Essays and reflections*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Council of Europe (2001). *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- European Commission, Directorate General for Education and Culture, Multilingualism Policies (2007). *Languages and cultures in Europe. The intercultural competences developed in compulsory foreign language education in the European Union*. Bruxelles: Europublic.
- Halliday, M. (1979). *Language as social semiotic*. Victoria: Edward Arnold.
- Hofstede, G. (1991). *Cultures and organizations: software of the mind*. London: McGraw Hill.
- Little, D. & Simpson, B. (2003). *European language portfolio: the intercultural component*. Strasbourg: Council of Europe.
- Lo Bianco, J. & Crozet, C. (2003). *Teaching invisible culture. Classroom practice and theory*. Melbourne: Language Australia Publications.
- Kramsch, C. (1993). *Context and culture in language teaching*. Oxford: Oxford University Press.

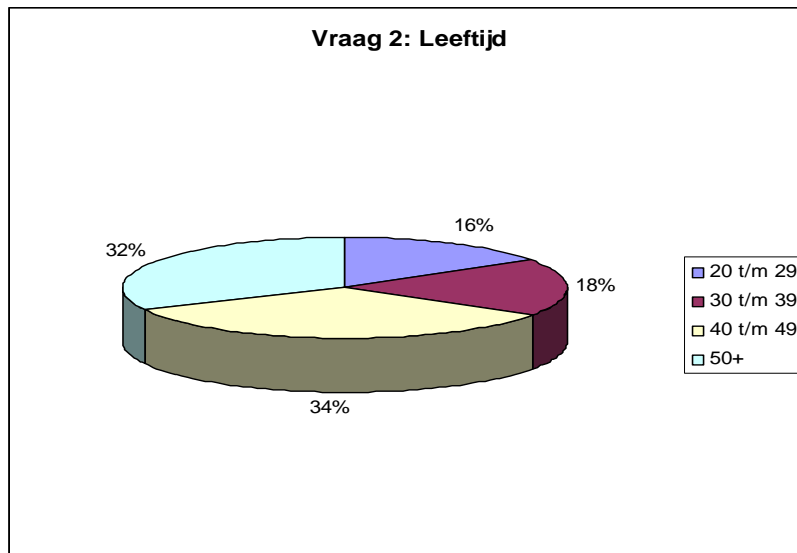
- Kramsch, C. & Whiteside, A. (2008). Language ecology in multilingual settings. Towards a theory of symbolic competence. *Applied Linguistics*, 29/4, 645-671.
- Lázár, I., Huber-Kriegler, M., Lussier, D., Matei, G., & Peck, C. (2007). *Developing and assessing intercultural communicative competence. A guide for language teachers and teacher educations*. Strasbourg: Council of Europe.
- Lázár, I. (2007). Developing and assessing intercultural communicative competence. *Babylonia*, 3/2007, 9-13.
- Levine, D.R. & Adelman, M. B. (1993). *Beyond language/cross-cultural communication* (2nd ed.). Englewood Cliffs: Regents/Prentice Hall.
- Lussier, D. (2007). *From communicative competence to intercultural competence: why? and how?* Oxford University, UK: Language World Conference ALL (Association for Language Learning), Closing Conference.
- Huber-Kriegler, M., Lazar, I. & Strange, J. (2003). *Miroirs et fenêtres – manuel de communication interculturelle/Mirrors and windows - an intercultural communication textbook*. Strasbourg: Council of Europe.
- Lo Bianco, J. (2005). The inextricable language-culture connection: teaching languages for intercultural competence. *A Report on the international roundtable on the establishment of standards for Japanese-language education*.
- Lo Bianco, J. (2008). Social cohesion and language learning. *Languages for social cohesion - language education in a multilingual and multicultural Europe*. Graz: Council of Europe.
- Mulder, H. & Fasoglio, D. (2009). Taal en interculturele competentie: de culturele ontdekkingsreis van de homo parlans gaat verder dan de school. In De Graaf, R. & Tuin, D. (eds.). *De toekomst van het talenonderwijs: nodig? anders? beter?*. Utrecht/Enschede: IVLOS/NaB-MVT.
- Rava, M.J. & Sercu, L. (2007). *Challenges in teacher development: learner autonomy and intercultural competence*. Frankfurt: Peter Lang.
- Sercu, L. et. al. (2005). *Foreign language teaching and intercultural competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Sercu, L. (2006). The foreign language and intercultural competence teacher: the acquisition of a new professional identity. *Intercultural Education*, 17/1, March 2006, 55-72. London: Routledge.
- Zarate, G., Gohard-Radenkovic, A., Lussier, D. & Penz, H. (2004). *Cultural mediation in language learning and teaching*. Strasbourg: Council of Europe.

Bijlage: resultaten van de enquête

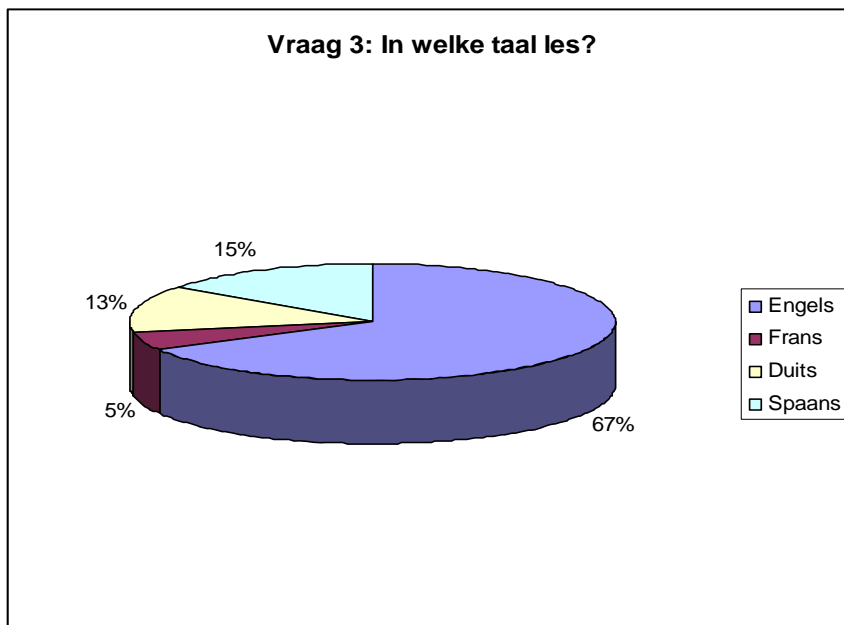
Vraag 1: Wat is uw geslacht?



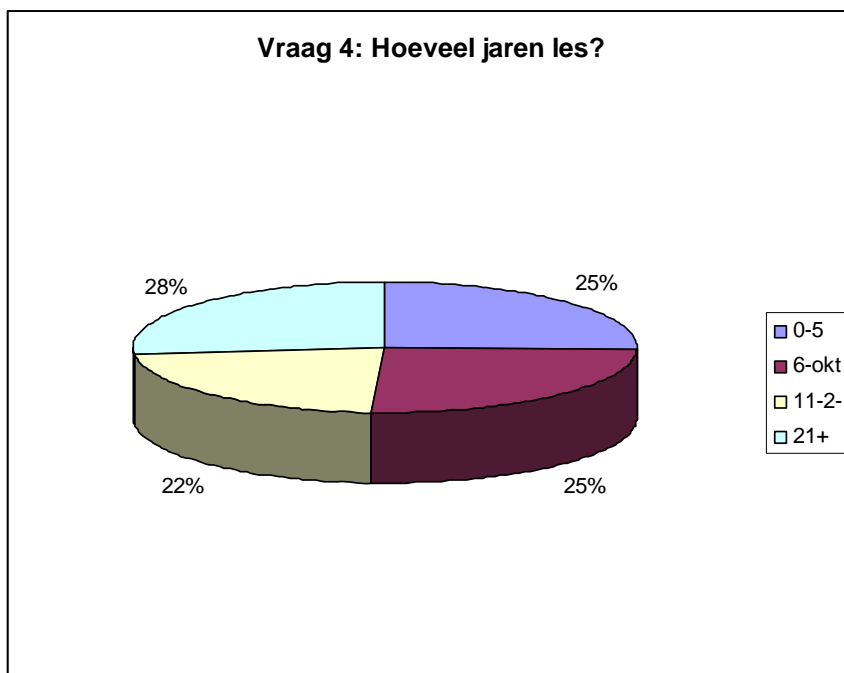
Vraag 2: Wat is uw leeftijd?



Vraag 3: In welke moderne vreemde taal/talen geeft u les?



Vraag 4: Hoeveel jaren geeft u les?

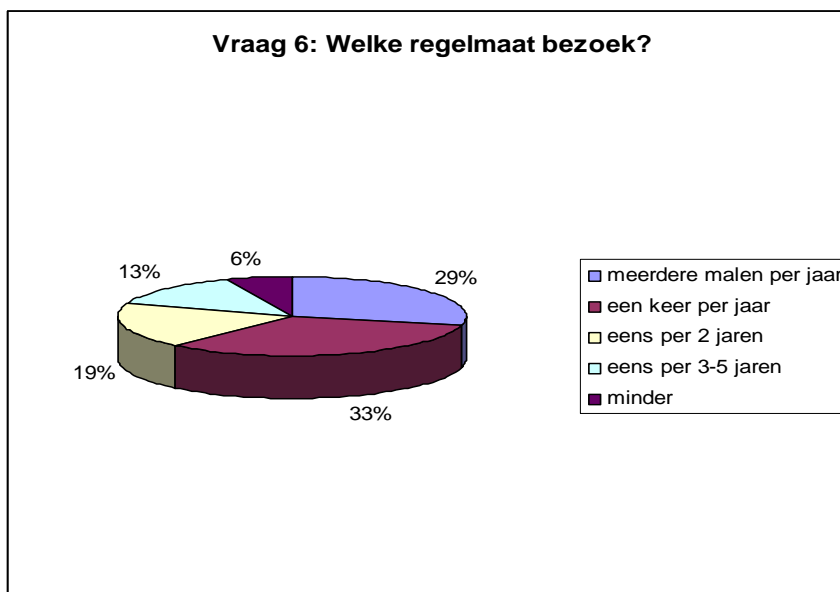


Vraag 5: Welke landen, waar de taal waarin u lesgeeft wordt gesproken, heeft u bezocht?

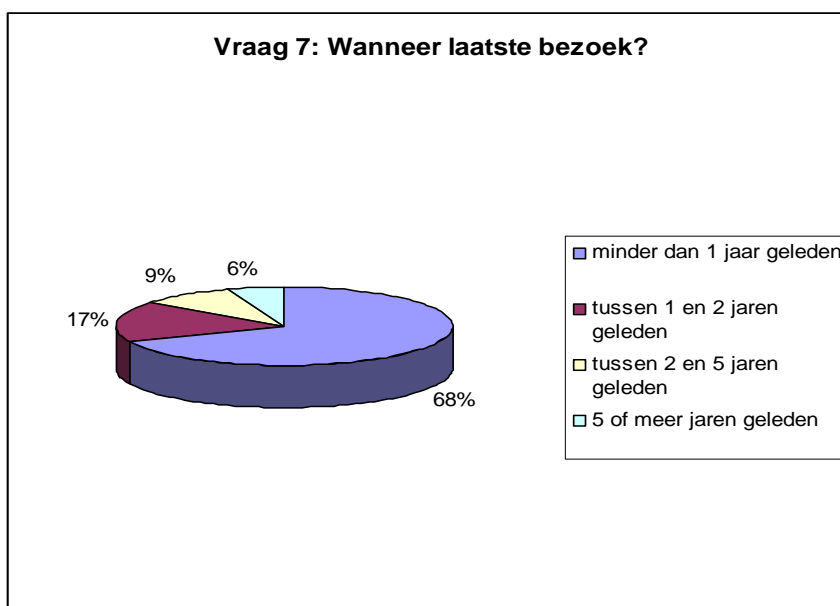
ENGELS	
Groot-Brittannië	87
Verenigde Staten	66
Ierland	27
Canada	21
Australië	13
Caribbean (incl. Belize)	6
verschillende landen in Afrika (Tanzania, Kenia, Malawi, Ghana, Zimbabwe, Gambia, Oeganda, Zuid-Afrika, Namibië)	13
Guyana	1
India	5
New Zealand	6
Singapore	5
Maleisië	4
Hong Kong	2
Malta	2
DUIJS	
Duitsland	20
Oostenrijk	17
Zwitserland	12
Luxemburg	2
andere (België, Noord-Italië, Liechtenstein, Tsjechië)	5
FRANS	
Frankrijk	8
België	6
Luxemburg	2
Zwitserland	2
Canada	1
andere (Martinique, Guadalupe)	3
Afrika (Mali, Kameroen, Marokko, Tunesië)	4
SPAANS	
Spanje	26
Mexico	9
Venezuela	4
Peru	4
Argentinië	4
Chili	3
Dominicaanse Republiek	3
Cuba	3
Colombia	3

Ecuador	2
Uruguay	2
Bolivia	2
Puerto Rico	2
andere (Panama, Honduras, Paraguay, Guatemala)	6

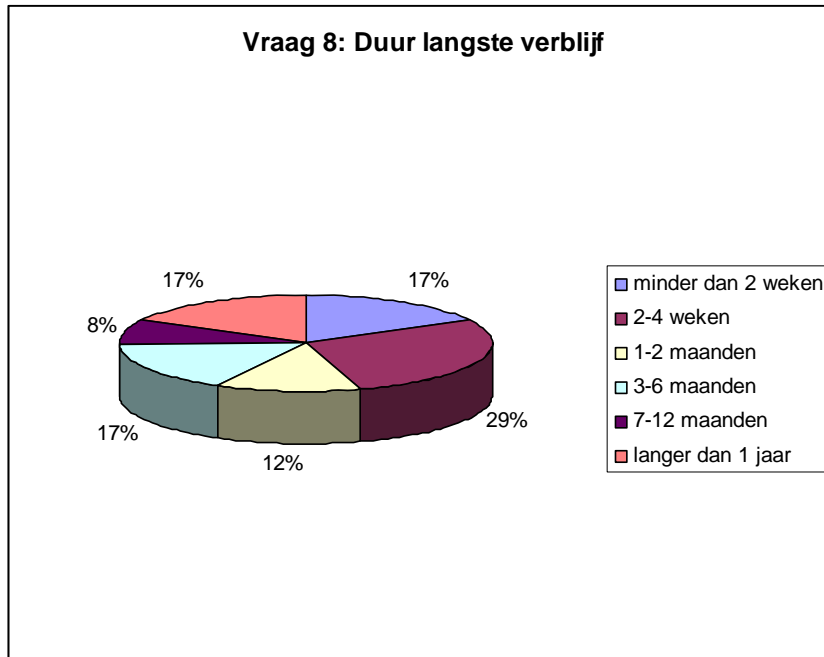
Vraag 6: Met welke regelmaat bezoekt u het land waarvan u de taal onderwijst?



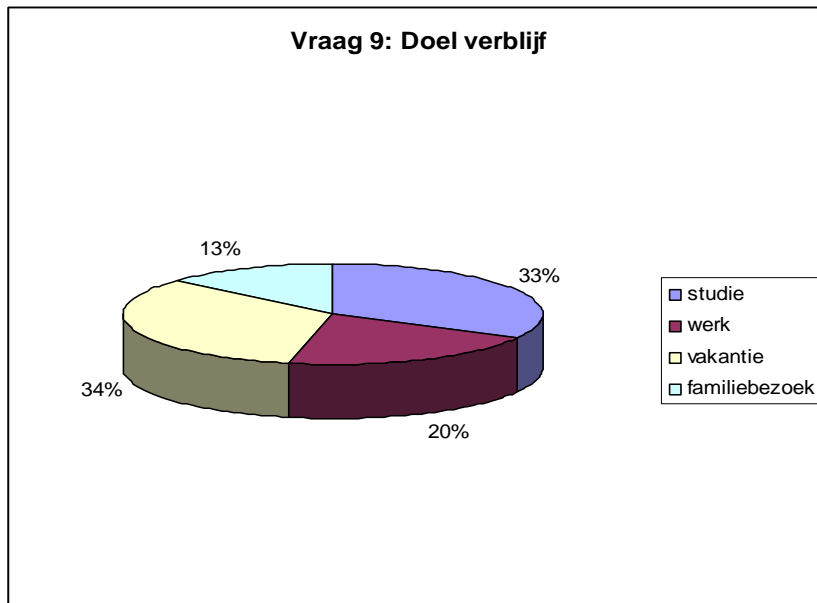
Vraag 7: Hoe lang geleden was uw laatste bezoek aan een van bovengenoemde landen?



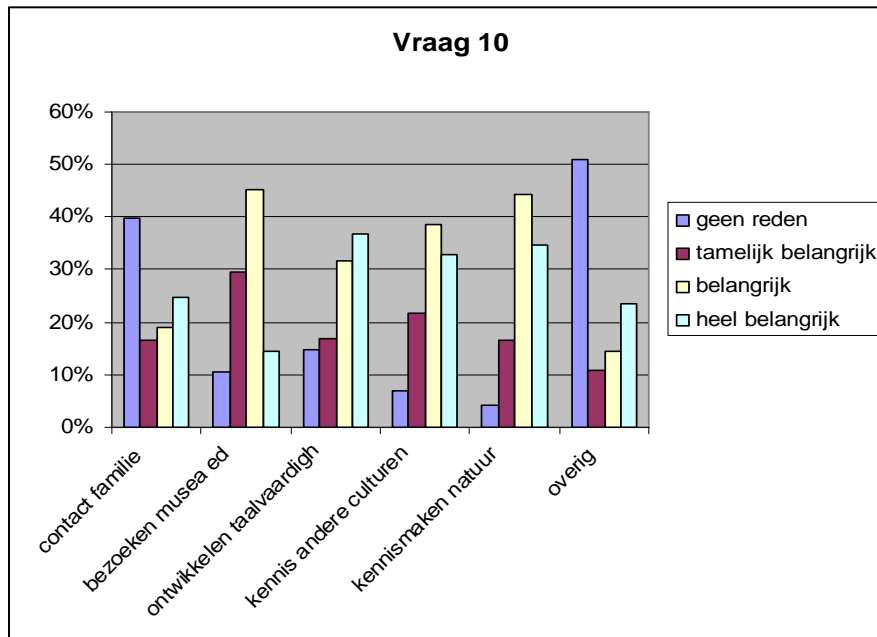
Vraag 8: Hoe lang duurde uw langste verblijf in een van deze landen?



Vraag 9: Wat was het doel van het langste verblijf in een van deze landen?



Vraag 10: In hoeverre zijn de volgende aspecten de reden van uw bezoeken?



Vraag 11: In hoeverre zijn de volgende aspecten de reden van uw bezoeken? Overige aspecten.

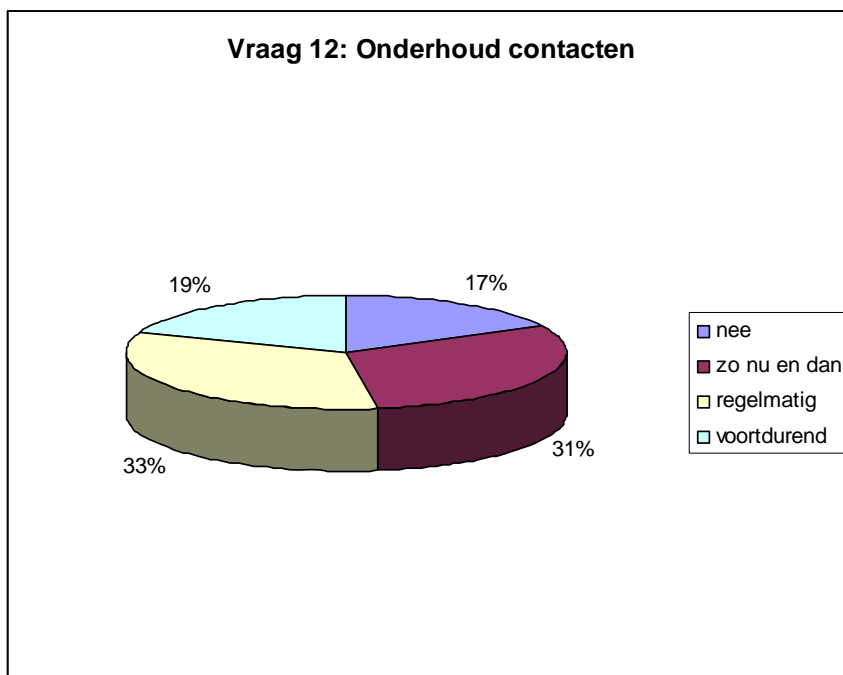
a. Redenen die al in vraag 10 voorkomen:

onderhouden van contacten	1
onderhouden van taalvaardigheid	2
kennis van andere culturen	1

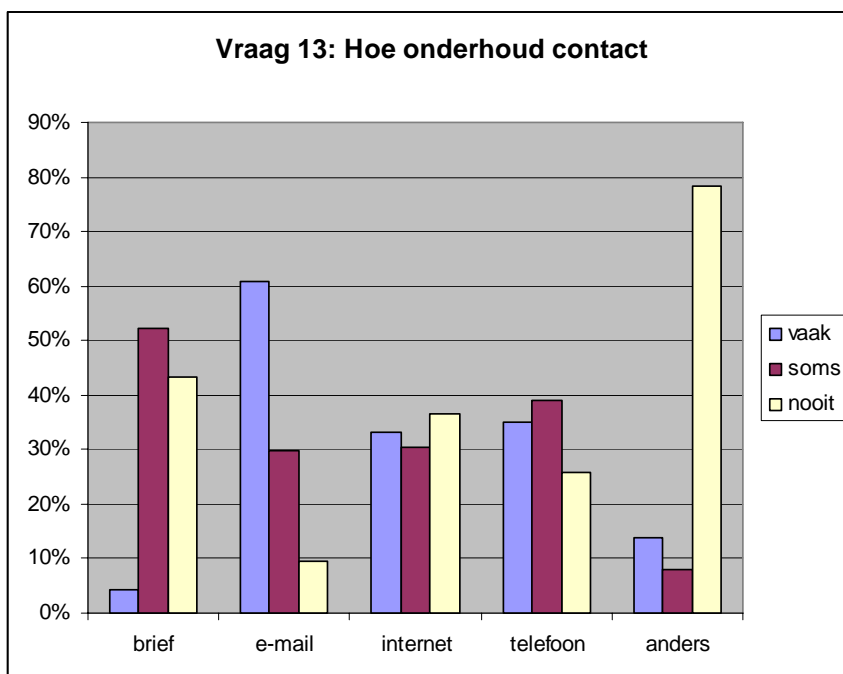
b. Overige aspecten:

ontspanning	12
(voorbereiding) schoolreis	8
aanschaffen lesmateriaal	6
scholing, studie of onderzoek	5
werk/werk partner	4
terugkomst op plaats van geboorte, studie of verblijf	3
inkoop	3
kinderen kennis laten maken met andere cultuur	2
ontwikkelingswerk	2
muziek	1
het weer	1

Vraag 12: Onderhoudt u (buiten de bezoeken om) persoonlijke contacten met mensen in een land waarvan u de taal geeft?



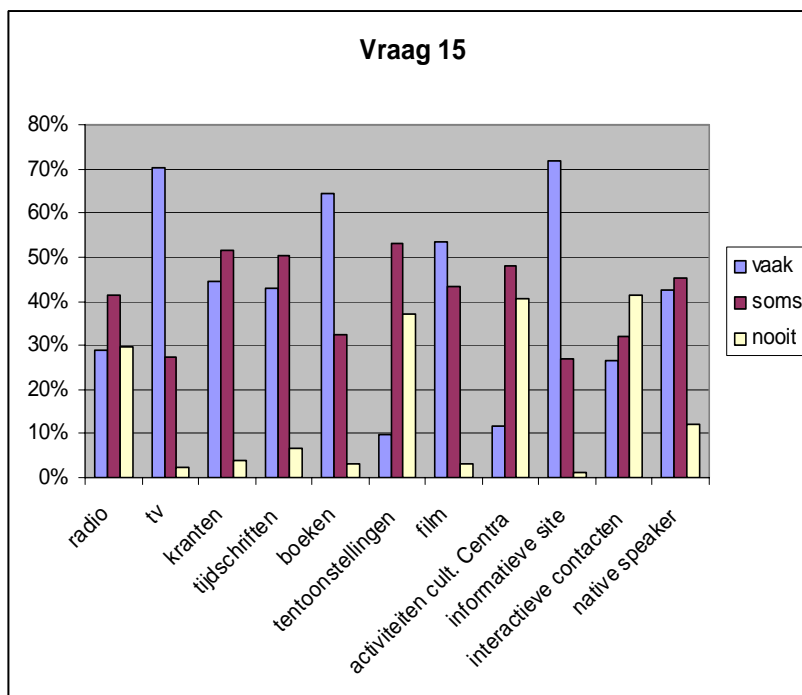
Vraag 13: Hoe onderhoudt u (buiten de bezoeken om) contacten met mensen in die landen?



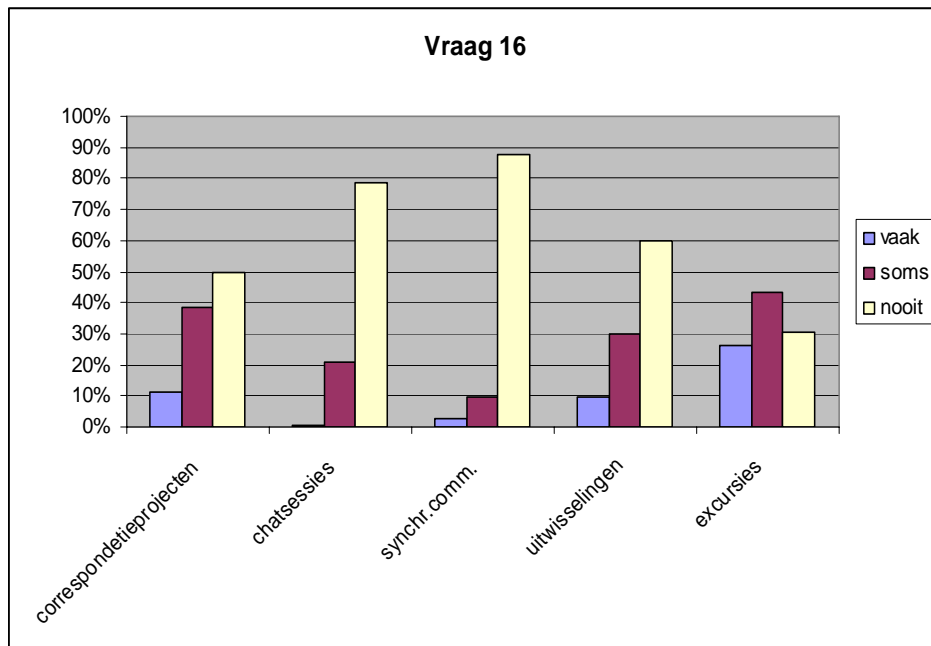
Vraag 14: Op welke andere manier (buiten de bezoeken) onderhoudt u contacten met die mensen? (15 respondenten)

SMS MSN	3
internetforum/chat/fantasygames	2
Facebook/webcam	3
via kerk/taalgenootschap	2
via muziek	1
tegenbezoeken buitenlanders in Nederland	3
via derden iets meegeven	1

Vraag 15: Hoe blijft u op de hoogte van de maatschappelijke en culturele ontwikkelingen in de landen waarvan u de taal geeft?



Vraag 16: Welke mogelijkheden om in contact te komen met mensen in een land waar de doeltaal wordt gesproken, biedt u uw leerlingen aan?



Vraag 17: Welke mogelijkheden biedt u uw leerlingen aan om zich te informeren over maatschappelijke en culturele ontwikkelingen in een land waar de doeltaal wordt gesproken?

	1. vaak	2. soms	3. nooit
radio	11.27%	39.44%	49.30%
tv	38.61%	53.16%	8.23%
kranten	22.58%	64.52%	12.90%
tijdschriften	34.19%	56.13%	9.68%
boeken	45.22%	43.95%	10.83%
theater	4.00%	44.00%	52.00%
tentoonstellingen	0.69%	29.86%	69.44%
film	33.55%	60.00%	6.45%
activiteiten culturele centra	2.78%	29.17%	68.06%
informatieve sites op internet	52.23%	43.31%	4.46%
interactieve contacten op internet	11.72%	23.45%	64.83%
contacten met native speakers	16.56%	43.05%	40.40%

Vraag 18: Kunt u in een aantal steekwoorden weergeven welke associaties het begrip interculturele communicatie bij u oproept?

Knowledge:	aantal antwoorden
informatie-uitwisseling via boeken, films over feesten, dagelijks leven en tradities	24
kennis van de andere cultuur via contacten	16
verrijking, verdieping, ontwikkeling	7
andere zeden en gewoonten leren kennen	2
kijkjes in vreemde keukens en leuke feitjes	2
<i>Komen 1 keer voor:</i>	
combi met andere vakken (ak, gs)	
geen stereotypen	
sociolinguïstiek invalshoek	
cultuur i.p.v. taal	
leren van elkaar	
beter begrip voor de oorlogen in Europa	
globalisering/migratie	
godsdiensten	
vakantieliedjes	
dialecten en subculturen	
allochtonen	
eten	
meerdere culturen één taal	
volksaard	
kunst	
idosyncracies	
Skills:	
communiceren met native speakers	10
uitwisselen van leerlingen en gastleerlingen	7
excursies en buitenlandse contacten	5
versterking van vaardigheden	5
echtheid, authenticiteit van taalgebruik	5
bewustwording van de juiste registers in taal	4
via gemeenschappelijke (leer)taal contacten leggen	4
interactieve dialoog	4
communiceren met andere culturen	3
bevorderen onderlinge contacten in Europa	3
<i>Komen 1 keer voor:</i>	
humor, afwisseling	
non-verbale elementen	
stedenbanden jumelages	
cultuurschok	
fatsoenlijk gedrag laten zien	
durf, lef	
chit chat	

Attitudes:	
respect en wederzijds begrip	14
openstaan voor andersdenkenden (acceptatie)	7
verbazing en herkenning van gemeenschappelijke zaken	6
<i>Komen 1 keer voor:</i> misverstanden, onbegrip diversiteit integratie/aanpassen belangstelling voor elkaar leren over de ander = leren over jezelf afbouwen vooroordelen	
Niet in te delen (komen 1 keer voor):	
wollige term weer een modeterm subjectiviteit verzamelbegrip	

Vraag 19: Welke elementen in uw onderwijs zijn gericht op het bevorderen van interculturele competenties?

a. In de antwoorden worden verschillende vaardigheden genoemd:

gespreksvaardigheid (spreken, gesprekken voeren)	32
leesvaardigheid	15
kijk- en luistervaardigheid	8
schrijfvaardigheid	7

b. Materiaal gebruikt in de les dat (naar mening van de respondenten) gebruikt wordt voor het behandelen van (inter)culturele elementen:

films en documentaires	20
internetsites	17
kranten en tijdschriften	11
literatuur	8
leergang in gebruik	7
muziek	6
tv	5
leesboeken	3
webquests	1
alles wat in de les wordt gebruikt	4

c. Thema's die worden genoemd

Landeskunde	33 *
actualiteit	6
geschiedenis	3
politiek	3
aardrijkskunde	1
eten	1
kunst	1
theater	1

* eigenlijk impliciet bedoeld bij meer respondenten

omgangsvormen, body language, taalgebruik (woordkeuzes, gebruik registers), beleefdheidsnormen	22
gewoontes, tradities (feestdagen, rituelen...)	7

d. Activiteiten die in de antwoorden in relatie worden gebracht met de interculturele competentie

docent vertelt eigen ervaringen	9
native speakers in de klas	7
bezoek aan een land waar de doeltaal wordt gesproken	7
e-mailprojecten	6
uitwisselingen	5
gebruik doeltaal als voertaal	4
taaldorp	2

e. Andere vakken die genoemd worden waar de interculturele competentie expliciet aan bod komt

CKV-projecten	1
vak internationalisering	1
vak godsdienst	1
mentorlessen	1
vak wereldburgerschap	1

f. Hoe vaak er in de antwoorden wordt gesproken over ...

vergelijkingen, overeenkomsten, omgaan met verschillen	13
normen en waarden	4
bewustwording	4
respect	4
begrip	3
acceptatie	3
nieuwsgierigheid, belangstelling	2
vooroordelen	1
hoe word je door de andere gezien	1
zelfreflectie	1

g) Hoe vaak zijn de antwoorden te relateren aan ...

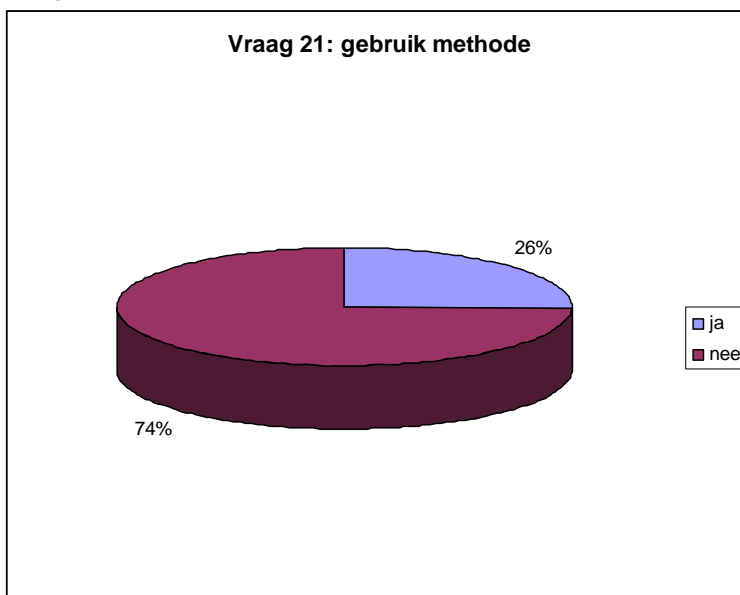
knowledge	67 (60,91%)
skills	28 (25,45%)
attitudes	15 (13,64%)

Vraag 20: Welke methode gebruikt u?

Duits	
Na Klar	7
Salzgitter	5
Neue Kontakte	5
Trabitur	2
Linie Eins	1
Duits in je pocket	1
materiaal van Internet	3
dvd's	2
tijdschriften	1
eigen materiaal	3

Engels	
Stepping Stones	21
New Interface	19
Worldwide	7
Wasp Reporter	12
Alquin	7
New Headway	6
Allright	4
Unicom Finals	3
Touchdown	3
Go for it	6
Of course	6
Milestones	2
Cambridge Advanced Gold	3
Oxford Business English	1
eigen materiaal/eigen ervaringen	26
Internet/YouTube	17
tv/dvd's	7
kranten/tijdschriften	3
film	3
songteksten	1
rollenspel	2
boeken/literatuur	2
e-mail	1
Frans	
Franconville	3
D'Accord	2
Grandes Lignes	1
Carte Orange	1
Tempo	1
tv/dvd's	2
Internet	2
eigen materiaal	2
Spaans	
Caminos	11
Gente Joven (Ned. editie)	7
Asi es	3
Colegas	2
Bienvenidos	2
Lasca	2
Chicos/Chicas	2
Por Supuesto	1
Aula	1
Vamos a Ver	1
La Pandilla	2
tv/dvd's	2
Internet	1
eigen materiaal	3

Vraag 21: Gebruikt u een methode uit een land van de doeltaal?



Vraag 22: Waarom wel/niet?

wel:	
1. versterkt taalonderwijs	3
2. beter voor de voertaal in de les	8
3. efficiënter voor taalverwerving	5
4. authentiek materiaal	3
5. betere didactiek	1
6. bereidt voor op Cambridge/Ac. English	2
7. TPR of AIM (via gebaren/lichaamstaal)	2
8. past beter bij belevingswereld leerlingen	1
9. alleen voor de grammatica (Engels)	1
10. keuze van de school	3
niet:	
1. contrastief leren kan alleen met Nederlandse methodes	6
2. tevreden met contrastieve methode	8
3. betere grammatica-uitleg in contrastieve methode	5
4. instructies moeten in het Nederlands	2
5. te moeilijk voor VMBO	13
6. te moeilijk voor onderbouw	12
7. misschien wel in de bovenbouw	2
8. te moeilijk voor zwakkere leerlingen	4
9. te duur	4
10. niet geschikt voor multiculturele klassen	1
11. geen goede aanbieders	3
12. sectiekeuze	4
13. keuze van de school (bijvoorbeeld om alles bij één uitgever te betrekken)	14
14. weet niet	11

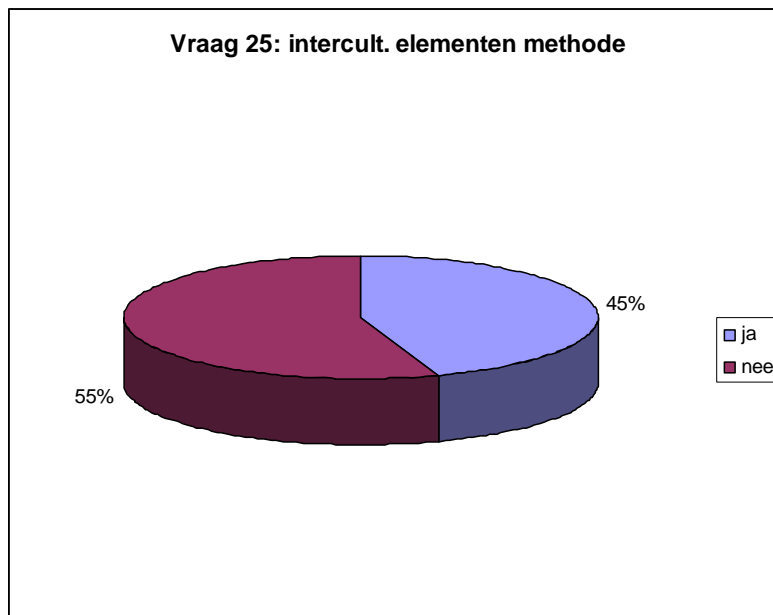
Vraag 23: Noem enkele interculturele elementen uit die methode/leermiddelen

kennis van land en volk	13
aandacht voor migranten	6
eetgewoontes	6
geschiedenis en literatuur	5
dagelijks leven	4
actualiteit, bijvoorbeeld in films	3
kranten en tijdschriften	3
rituelen en feesten	3
deeltalen en dialecten, sociolecten	3
radio en tv	2
poëzie	2
muziek	2
schoolsystemen vergelijken	2
recepten	2
cultuur en wetenschap	1
etiquette	1
freedom, justice and equality	1
advertenties en reclames	1
correspondentie	1
transport	1
geografische kennis	1
lokale gebruiken	1
design en architectuur	1
speciale uitdrukkingen en conventies	1

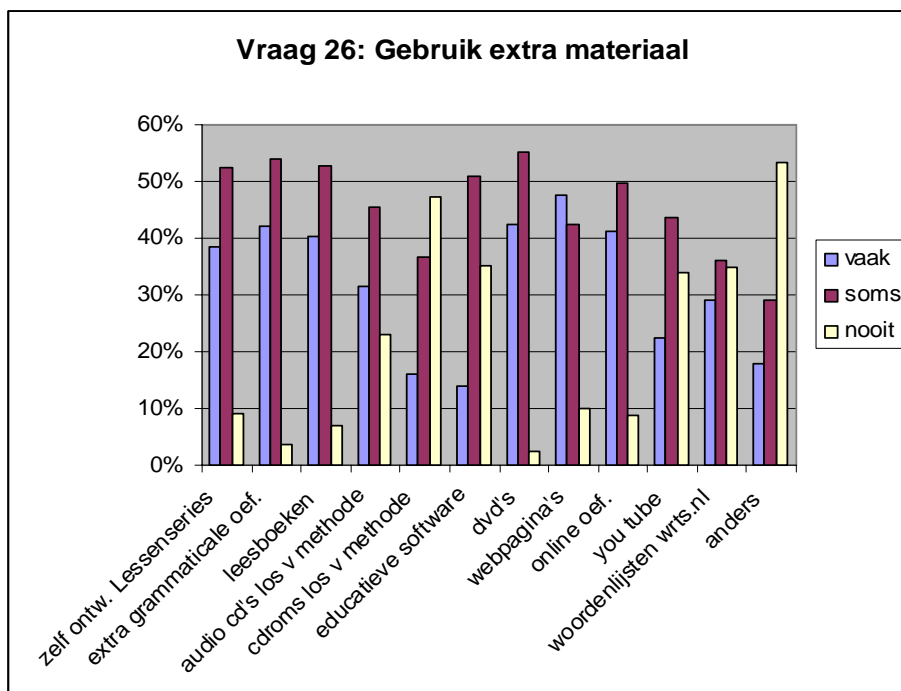
Vraag 24: Waar moet volgens u een methode aan voldoen om voldoende (inter)culturele elementen aan te bieden? (84 respondenten)

Vormaspecten:	
duidelijke opdrachten	7
voorzien van andere media (internetondersteuning, dvd's, cd's)	6
integratie van taal en cultuur	2
vormgeving aantrekkelijk	4
logische opbouw	2
opbouw in projecten	2
moet in ELO passen	1
Inhoudelijke aspecten:	
vergelijking van culturen	18
kennis van land, geschiedenis en bevolking	10
authentiek maar niet stereotiep	12
actueel	7
passend bij doelgroep	3
ruimte voor literatuur	1
voldoen aan kerndoelen/eindtermen	1
ontwikkeld door natives	1
Leerdoelen:	
stimuleren van echte contacten, uitwisselingen	4
werken aan attitude en omgangsvormen	3

Vraag 25: Bieden de genoemde methode/leermiddelen volgens u voldoende interculturele elementen?



Vraag 26: Gebruikt of ontwikkelt u dan ook extra materiaal? Wat bijvoorbeeld?



Vraag 27: Op welke andere manier bevordert u dan de interculturele bewustwording bij uw leerlingen?

a. Activiteiten in de les

actualiteit behandelen (door middel van kranten, tv, internet)	16
gesprekken in de klas	14
vertonen van films	9
contacten met native speakers	8
aanvullende verhalen van de docent	6
eigen ervaringen van de docent	4
vakoverstijgende activiteiten of modules bij andere vakken	4
presentaties van leerlingen over culturele onderwerpen (Landeskunde)	4
uitdelen van informatieve teksten	3
opdrachten	3
bezoek aan een land waar de doeltaal wordt gesproken	3
aandacht voor conventies, tradities, gewoontes	3
uitwisselingen	3
taaldorp	2
weblogs	1
aandacht voor overeenkomsten en verschillen	1
gebruik omgangsvormen	1
zelfreflectie	1
poëzie in andere culturen	1

b. Hoe vaak zijn de antwoorden te relateren aan ...

knowledge	53
skills	32
attitudes	2

Vraag 28: Welk ander materiaal gebruikt u om de (inter)culturele bewustwording bij uw leerlingen te bevorderen?

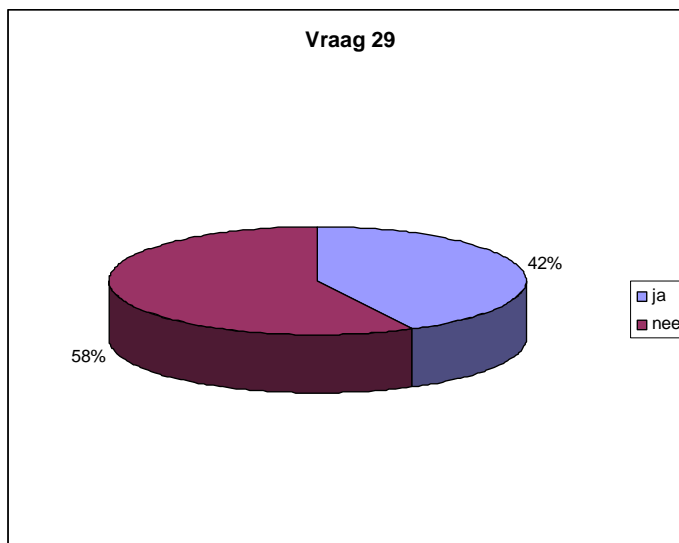
a. Materiaal

video's, dvd's, tv	10
kranten, tijdschriften, sportnieuws	10
film	7
muziek	7
eigen verhalen of ervaringen	5
internet	4
zelf ontwikkeld materiaal	4
voorwerpen	3
recepten	2
foto's	2
poëzie	1
toneel	1
YouTube	1
WebQuests	1
bordspel	1

b. Activiteiten

gesprekken in de klas	6
losse projecten, opdrachten	6
contacten met native speakers	3
presentaties	2
taaldorp	2
e-twinning	1
koken	1
bezoek aan musea	1
wikispace	1
bezoek aan het land van de doeltaal	1

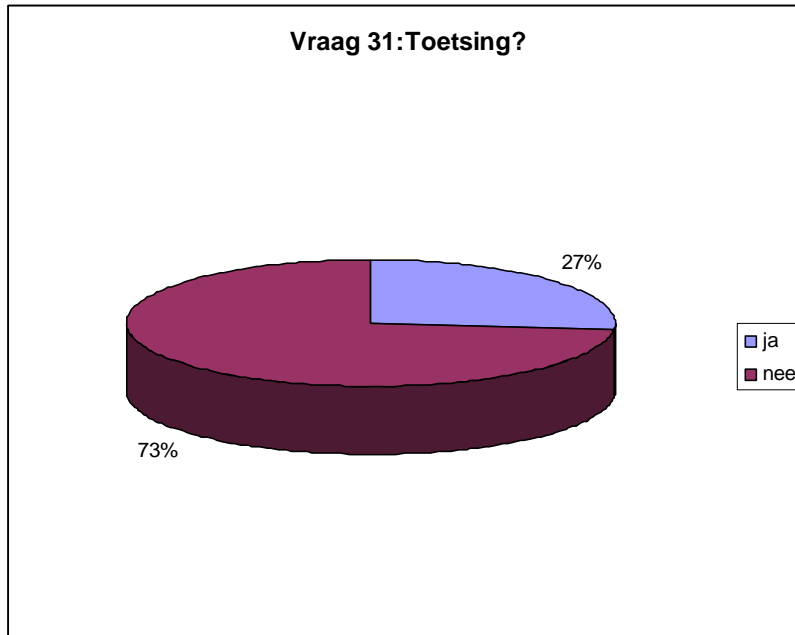
Vraag 29: Probeert u via contact met native speakers de (inter)culturele bewustwording van uw leerlingen te bevorderen?



Vraag 30: Probeert u via contact met native speakers de interculturele bewustwording van uw leerlingen te bevorderen? Zo ja, hoe?

bezoek native speakers in de klas (collega's, kennissen, gastsprekers..)	30
docent is zelf native speaker	9
e-mailprojecten, chatten, contacten via internet	8
excursies naar het land waar de taal wordt gesproken	7
contacten met buitenlanders in eigen omgeving (voor uitvoering projecten of interviews)	6
native speaker in de klas (taalassistent)	5
taaldorp	3
uitwisselingen met buitenlandse school	3
toneel	3
stimuleren van contacten met buitenlanders in eigen omgeving (vrijblijvend)	3
telefonisch en per brief, naar aanleiding van opdrachten	1

Vraag 31: Toetst u ook op (inter)culturele aspecten?



Vraag 32: Hoe?

Als kennis:	
omgangsvormen	4
kennis van land en volk	5
feestdagen	2
verkeer	1
conventies	1
politiek systeem	2
geschiedenis	1
topografie	1
eetgewoontes	1
actualiteit radio/tv	1
verschil tussen Engelse en Amerikaanse cultuur	1
bekende persoonlijkheden	1
Ingebouwd in een taalvaardigheidstoets:	
in de vorm van een werkstuk	4
profielwerkstuk	1
presentatie/spreekbeurt/debat	4
naar aanleiding van toneelvoorstelling	2
naar aanleiding van film/documentaire	3
naar aanleiding van boeken/literatuur	5
rollenspel	2
gedrag + houding tijdens excursie	1
telefoneren in de doeltaal	1
in taaldorp	2
'wat zou een Spanjaard doen in ... situatie? En een Nederlander?'	2

Vraag 33: Wat voor steun zou u willen hebben bij het ontwikkelen van lessen ter verhoging van de interculturele competenties bij uw leerlingen?

(kant en klaar) lesmateriaal	35
gebruik van ict voor bronnen en informatief materiaal	14
lesideeën	12
internationale projecten, contacten met buitenland, uitwisselingen	11
facilitering in termen van meer beschikbare tijd	8
gebruik van ict voor projecten en activiteiten (e-mail, chat, ELO, webquests, Skype)	7
native speaker in de klas, gastsprekers	7
ondersteuning, advies, studiemiddagen	6
facilitering in termen van financiële middelen en voorzieningen	5
uitwisseling van ervaringen en materiaal, netwerk	5

SLO is het nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling. Al 30 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek tussen overheid, wetenschap en onderwijspraktijk. Onze expertise bevindt zich op het terrein van doelen, inhouden en organisatie van leren. Zowel in Nederland als daarbuiten.

Door die jarenlange expertise weten wij wat er speelt en zijn wij als geen ander in staat trends, ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken te duiden en in een breder onderwijskader te plaatsen. Dat doen we op een open, innovatieve en professionele wijze samen met beleidsmakers, scholen, universiteiten en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40

F 053 430 76 92

E info@slo.nl

www.slo.nl

slo